

PUŠKAŘI VE VÝCHODNÍCH ČECHÁCH

Ctirad BENEŠ

I. ÚČEL A ROZSAH PRÁCE

Údaje obsažené v rukopise se zabývají dosud zjištěným výčtem jmen a v mnoha případech i rodokmenů výrobců palných zbraní, především však jejich produkcí, a to v rozmezí od začátku 18. století, až do období roku 1945. Vymezení území (východní Čechy) nebude v některých případech odpovídat vymezení politickému (správnímu), neboť hranice kraje se postupně měnily. Proto také výčet jmen zde uvedených nebude zcela úplný. V mnoha případech chybí i základní archívní údaje - pak je udána pouze citace z literatury, pokud vůbec byla k dispozici. V celkovém výčtu dílen (v podrobnějším popisu) je kladen hlavní důraz na jména těch výrobců, jejichž produkci je možno doložit dochovanými předměty ve sbírkách státních i zahraničních. Rukopis by měl sloužit muzejním pracovníkům, kteří spravují mezi ostatními sbírkovými předměty i zbraně palné, především lovecké. Dále ovšem i sběratelům a milovníkům starých zbraní. Z toho důvodu bude tedy vhodné, zabývat se zde alespoň velmi krátce i historií výzkumů, dotýkajících se vývoje loveckých palných zbraní v českých zemích. Vhodným doplňkem, sloužícím k úplnější informovanosti o našich puškařích je seznam prací, touto tematikou se zabývajících, uvedený na konci.

II. K VÝZKUMU DĚJIN LOVECKÝCH ZBRANÍ A PUŠKAŘSKÝCH DÍLEN V ČECHÁCH

Zájem o výzkum a dějiny loveckých zbraní u nás se projevil dosti pozdě, ač právě patříme k zemím, kde tradice lovu jsou velmi bohaté a sbírky loveckých zbraní patří k předním v Evropě.

Studium historických zbraní se projevuje v 19. století nejprve v Německu a ve Francii, kde začíná růst zájem o středověké památky. Zkušenosti z válečných událostí (napoleonské války) pak přinesly i rozhodnutí, podchytit stav významných evropských sbírek historicky cenných předmětů, k nimž patřily i zbraně. Tak vznikla základna k vybudování nové vědecké disciplíny - obecné historie zbraní. Nejlepším evropským úvodem k dějinám zbraní a zbroje jsou práce nejvýznamnějších rakouských klasiků tohoto oboru, A. Demmína a W. Boeheima. Oba tyto badatelé také jako první uveřejňují i jména českých puškařů ze 17. a 18. století.

V Čechách nebyla však situace pro rozvoj tohoto nového odvětví historie příznivá. Tehdejší generace našich historiků se především zajímala o doklady k historickým právním českého národa, nebyla zde žádná vlastní panovnícká sbírka, a většina cenných souborů loveckých zbraní v zámeckých sbírkách u nás nelákala naše historiky už i tím, že většina z nich vznikla až v době národní poroby po Bílé hoře.

Výborné práce Boeheimovy, zabývající se na mnohých místech puškařskými mistry z Čech, nebyly u nás následovány. Až teprve koncem 19. století je to Bedřich Brandejs, nikoliv historik, ale puškař - konstruktér, který bezděčně klade základy k novému odvětví naší historie - k dějinám českého puškařství, zaměřeným především životopisně technicky. Svými statěmi na stránkách literatury zaměřené k otázkám puškařství a myslivosti chtěl povznášet úroveň české puškařské produkce a proto se zajímal i o dějiny loveckých zbraní.

Podklady k nejstarší části této historie shromáždil ovšem historik české kultury 16. století, Zikmund Winter. Jemu však údaje o puškařích a lovu jsou jen pomůckou k dokreslení širokých studií o hospodářských a kulturních poměrech v předbřlohorských Čechách.

Po odchodu Wintera a Brandejse nastává u nás v tomto oboru velmi dlouhá odmlka. A je to až období po 2. světové válce, kdy mizí různé předsudky a vzniká vědecká základna k práci na historii českých puškařů a zbraní. V padesátých letech se objevuje jméno Jaroslava Lugse, vědeckého pracovníka Vojenského muzea. Jeho rozsáhlé dílo "Ruční palné zbraně" přináší mj. i v základních rysech přehled dějin našeho puškařství. Ale pro toto období, žel až dodnes, je opět jeho dílo prvním a zároveň posledním. Danou tematikou se zabývají pouze ojedinelé někteří čeští autoři článků ve vědeckých a odborných časopisech.

Proto tedy dosud nejbohatším zdrojem poučení o českých puškařských dílnách jsou publikace zahraniční, kde na prvním místě nutno jmenovat rakouské odborníky. Nejcennější jsou zde práce H. Schedelmanna, jehož zpracování veškerého archivního materiálu vídeňského cechu pažbařů

a puškařů nám zároveň poskytuje přehled všech puškařských tovaryšů z Čech, hlásících se ve Vídni do učení. Je ovšem samozřejmé, že takto dostáváme přehled puškařské výroby v Čechách neuceleně, je však pro celkovou znalost oboru u nás nutný.

Výzkum historie českého puškařství bude dále velmi obtížný. Kupř. téměř všechny podklady k historii cechů v Praze jsou ztraceny, podobně je tomu i na mnoha jiných místech v Čechách, jak uvádí Dr. Letošnková ve své práci o českých loveckých zbraních. Je též autorkou několika kratších pojednání o tomto oboru a shromažďuje dále příslušné materiály, pokud to vůbec ještě je možné. Nezbyvá než doufat, že souhrn jejich výzkumů, podložených téměř absolutní znalostí výrobců v Čechách v 16. - 19. století, bude brzo dokončen a knižně vydán.

III. PUŠKAŘSKÉ DÍLNY A VÝROBCI ZBRANÍ VE VÝCHODNÍCH ČECHÁCH

Dále je abecedně uveden přehled údajů, které se dosud podařilo v tomto oboru získat. Jsou zde, jak již bylo uvedeno v odd. I. především ti výrobci, jejichž produkci bylo možno doložit zachovanými výrobky - zbraněmi uloženými ve sbírkách našich muzeí a zámků. U značné části z nich jsou uváděny i podrobnější rodinné údaje, zajímavé po stránce kulturně-historické. Konečně jsou popisovány i některé význačnější konstrukce a tvar zbraní. Je však poukázáno i na další puškaře, jejichž výrobky sice neznáme, jsou však doloženy zmínkami v literatuře či v pramenech.

Je samozřejmé, že tento přehled nemůže být úplný a přesný. To je dáno jednak důvody časovými, jednak určitými obtížemi při vyhledávání podobných materiálů (neúplnost údajů, nepřístupnost některých archivních fondů, jejich nedokončené rozřídění apod.).

AXLAR Jan

Narozen r. 1791 v Semně, zemřel r. 1855. Puškař v Časlavi.

Produkce: Terčovnice perkusní, muzeum Kutná Hora (inv. č. 5)

Literatura: Střelecká revue, č. 6/1978

Archivní záznam: Axlar Jan - měšťan a zbrojzhotovitel, č. 52, Časlav.

Okr. archív Pardubice, registra učedníků 1769-88 (dne 30.1. 1777 za vyučenu J. Axlar, syn haltýřníka ze Semně, u mistra ručnickáře J. Ševčíka v Semně.)

BAKUS Jan

Je znám pouze archivní údaj ze Stát. archívu v Zámruku (knihy úmrtí, č. 1390, fol. 77): Dne 18.4. 1780 zemřel Jan, syn Jana Bakuse - sclopetarii a legione Walis. Další údaje z literatury, ani produkce nejsou známy.

BARZET Václav

Je znám pouze údaj ze státního archívu ve Vídni (1986), bez dalších podrobností: Václav Barzet, syn mistra puškaře z Pardubic, zapsán jako učeň v roce 1706. Údaj poskytl prof. Dr. W. Hummelberger z Vídně.

BENEŠ Josef

Puškař v Litomyšli kolem r. 1900.

Produkce: Flobertka, signovaná *JOS. BENEŠ CHOCEŇ* (inv. č. 72).

Archivní záznam: Dne 11.2. 1870 narozena Marie, dcera Josefa Beneše, katolika, puškaře, obyvatele v Litomyšli č. 14. (Syn Jiřího Beneše, puškaře z Chocně, a jeho manželky Františky, rozené Moravcovy z Chocně). Dne 2.4. 1874 narozen Josef, syn Josefa Beneše z Litomyšle č. 80. Stát. archív Zámorsk, matriky, č. 5401 a 5402.

BLUMEL Kryštof

Dosud se nepodařilo zjistit přesné údaje tohoto puškaře, který pracoval pro hraběte Šporka na Kuksu. Jeho produkci nám dokládá především lovecká kulovnice s lůžkovým závěrem a křesadlovým zapalováním, značená na hlavní *CHRISTOPH BLUMEL*, uložená ve zbrojnici zámku Opočno (inv. č. 7839). Konstrukčně i vzhledově zcela stejnou zbraň zhotovil pro Šporka další mistr, pracující v Kuksu, J. Michael. Ani o tomto puškaři nemáme zatím žádné podrobnější zprávy, k dispozici jsou jen kusé zmínky v literatuře. František Antonín hrabě Špork, člen českého místopředsednictví, majitel panství Lysá, Kuks a Konojedy, byl největším milovníkem a propagátorem myslivosti v Čechách. Podnikáním všeho druhu se chtěl vyrovnat staré šlechtě. Z jeho korespondence a z líčení jeho současníků (zvláště komorníka Rakovského), se dozvídáme též o zájmu Šporkově o technický rozvoj zbraní. Mezi ručnicemi, které pro hraběte Šporka zkonstruovali a zhotovili puškaři v Praze a na Kuksu, převládají zadovky se sklápnými hlavními a různé druhy opakovacích zbraní. Dne 30.6. 1736 píše Špork hraběnce Callenbergové a seznamuje ji s puškou, kterou jí dříve poslal darem. Jde o "nový druh zlamovacích ručnic se sedmi náboji a bajonetem uloženým v pažbě." Je zajímavé, že dvě pušky této konstrukce jsou uloženy též ve zbrojnici muzea v Pardubicích (inv. č. 1114 a č. 1198). Puška č. 1198 má hlaveň 76 cm dlouhou, u ústí přizpůsobenou pro tůle bodáku, uloženého v pažbě. Kování je bez výzdoby, spoušťový oblouček a botka jsou mosazné. Hlaveň je zajištěna pojistkou před obloučkem. Ocelka francouzského křesadlového zámku je součástí zásuvné ocelové nábojnice. Pro tyto nábojnice byl zhotoven zvláštní pás, podobný dnešnímu nábojovému opasku pro brokové střelivo. Střelec pak jen rychle vyměňoval nábojnici, připravenou ovšem způsobem v té době běžným: nasypáním prachu na pánevku a utěsněním kule

vložené do nábojnice ústím. Zbraň, zhotovená Ch. Blumelem (zámek Opočno) kolem roku 1720 má stejně dlouhou hlaveň jako puška pardubická (76 cm), ráž 9 mm, vývrt se sedmi rýhami. Na mosazné zámkové desce je vyryt Šporkův znak. Také další kování zbraně je mosazné.

Literatura: *L. Lejošnková*, str. 117 a 118.

BOHÁČ Josef

Puškař v Chrudimi kolem roku 1880.

Produkce: Lovecká dvojka systému Lefauchaux, muzeum Hlinsko, inv. č. 1800.

BONTA Antonín

Puškař v Pardubicích, činný kolem roku 1847.

Produkce: není známa

Literatura: *J. Sakař*, *Dějiny Pardubic*, V., str. 98

Archivní záznam: Antonín Bonta, mistr ručnickářský v Pardubicích č. 20, syn Františka Bonty, mistra krejčovského z č. 158. Sňatek s Barborou Řřhovou, nar. 14.12. 1820, dne 20.2. 1847. Stát. archív Zámorsk, matřika č. 1522.

BRANDEJS

BRANDEJS Dominik

Puškař v Třebechovicích, činný 1810 - 1852.

BRANDEJS Alois

Narozen r. 1819 v Třebechovicích, syn Dominika Brandejse. Žení se v roce 1848, svědkem je mu Ant. V. Lebeda z Prahy, jeden z nejlepších evropských puškařů poloviny 19. století.

BRANDEJS Bedřich

Narozen r. 1851 v Praze, syn A. Brandejse. Zemřel r. 1918 v Lounech. Po vyučení zaměstnán u A. V. Lebedy v Praze. Redigoval české odborné časopisy (mj. "Český střelec"). V roce 1872 zkonstruoval zadovku.

BRANDEJS František

Puškař v Byzhradci (okres Rychnov n. Kn.), kolem roku 1850.

BRANDEJS Josef st.

Puškař v České Skalici kolem roku 1850.

BRANDEJS Josef ml.

Puškař v České Skalici, syn J. B. st. Připomínán v roce 1883 na zemské hospodářské výstavě.

BRANDEJS Václav st.

Puškař v Praze, mistrem se stává ve věku 50 let. Zemřel r. 1817.

Produkce puškařů rodiny Brandejsů:

Brandejs F.: (Byzhradec):

Lovecká perkusní dvojka: muzeum Mladá Boleslav

Lovecká perkusní jednička: st. zámek Ohrada

Brandejs Josef st.: (Č. Skalice):

Lovecká perkusní dvojka: Vojenské muzeum v Praze

Brandejs Josef ml.: (Č. Skalice):

Lovecká kulovnice systému Mannlicher vz. 1886, značená:

J. BRANDEIS IN BÖH. SKALITZ: st. zámek Náchod, č. 1668/2343

Lovecká puška syst. Werder: muzeum Veselí n. Luž.

Lovecká dvojka syst. Lancaster: muzeum Jaroměř

Literatura: Střelecká revue, 1978, č. 8.

BURDA František

Puškař v Králíkách, činný kolem roku 1850.

Produkce: terčovnice perkusní, signovaná *FR. BURDA IN GRULICH*: muzeum Králíky, č. inv. 15/62.

CAKL

ZAKEL Václav

Domkář a tesař v Ronově č.36. Jeho první manželka: Alžběta Hlávková ze Svinného č.14. Druhá manželka (svatba r.1830): Anna Mikšová z Biskupic č.16. Z prvního manželství se narodil syn Václav (puškař).

CAKL Václav

Puškař v Ronově č.129. Naroděn 11.9.1813 v Ouhrově. Dne 27.6.1837 svatba s Veronikou Erbenovou z Ronova č.178.

Produkce:

Pardubice - muzeum:

Lovecká puška dvouhlavňová, syst. Lefauchaux, značená: *CAKL V RONOVI*. (Inv.č.1168)

Lovecká puška dvouhlavňová, syst. Lefauchaux, značená: *V.J.CAKL V RONOVI*. (Inv.č.1199)

Lovecká puška dvouhlavňová, syst. Lancaster, značená *K.CAKL RONOVI*. (Inv.č.1700)

Kolín - muzeum:

Lovecká puška dvouhlavňová, perkusní, značená *V.CAKL*.

Kutná Hora - muzeum:

Lovecká puška dvouhlavňová, perkusní, značená *V.CAKL*.

Čáslav - muzeum:

Terčovnice perkusní, značená *J.CAKL*.

Olomouc - Vlastivědný ústav:

Lovecká puška dvouhlavňová, perkusní, značená *V.CAKL*.

Žleby - státní zámek:

Vzduchovka značená *V.CAKL*.

Vojenské muzeum Praha:

Lovecká puška dvouhlavňová, syst. Lefauchaux, značená *V.J.CAKL*,

hlaveň značená *J.SIEGEL SALZBURG*.

Hlinsko - muzeum:

Lovecká puška dvouhlavňová, syst. Lefauchaux, značená *V.J.CAKL V RONOVI*.

Literatura: *L.Letošnicková*, Lovecké zbraně, str.210

Archivní záznam: Stát. archiv Zámorsk, matrice č.133. U puškaře V.Cakla z Ronova č.129 je další údaj o jeho 10 dětech: vždy za křestním jménem je rok narození: Josef (1838), Karel Václav (1839), Marie Veronika (1841), Jan Křt. Alois (1843), Antonie Veronika (1844), Josef II. (1847), Karel Václav II. (1850), Aloisie (1854), Vincenc Ludvík (1856), Anastazie Josefa (1862).

ČERMÁK

ČERMÁK Jan

Mistr puškařský, vstupuje do učení ve Vídni v roce 1714. Po vyučení se usazuje v Ústí n.Orl. (Wildenschwert.)

ČERMÁK Josef

Syn mistra puškaře z Ústí n.Orl., kde také později pracuje. Vyučen ve Vídni v r.1734. Značí: *JOSEPH CZERMAK WILDENSCHWERT*.

ČERMÁK Václav

Syn mistra z Vysokého Mýta. Ve Vídni se začal učit 16.9.1736.

ČERMÁK František

Syn mistra z Ústí n.Orl. Ve Vídni byl zapsán v cechu puškařů dne 26.2.1741 jako vyučenec.

ČERMÁK Karel

Začal se učit ve Vídni dne 16.7.1741, kam přišel z Brandýsa n.Orl. Pak odešel do Bratislavy a zde je uváděn jako majitel domu ještě v roce 1790. Značí: *CARL CZERMAK*, či jen *CZERMAK*.

ČERMÁK František
Syn mistra z Lanškrouna, vyučenec ve Vídni v roce 1785. Značí: *FRANZ CZERMAK A LANDSKRON*.

ČERMÁK Ignác
Narozen v r.1800, nevlastní syn puškaře J.Tyrkotta. Značí: *CZERMAK IN SCHÖNBERG*.

ČERMÁK František
Narozen dne 6.2. 1830 v Lanškrouně. Značí: *CZERMAK IN LANDSKRON*
Produkce:
Pardubice - muzeum:
Puška lovecká s francouzským křesadlovým zámkem, umístěným na levé straně. Značená *CZERMAK*. (Inv.č.1080) Z dílny Josefa Čermáka z Ústí n.Orl.

Terčovnice perkusní, značená *FRANZ CZERMAK A LANDSKRON*. (Inv.č.72) Z dílny Františka Čermáka, vyučeného r.1785.

Terčovnice perkusní, značená *CZERMAK IN LANDSKRON*. (Inv.č.1645) Z dílny Františka Čermáka z Lanškrouna.

Puška lovecká jednohlavňová, perkusní, značená *F.CZERMAK*. (Inv.č.847) Z dílny Františka Čermáka, nar.1830 v Lanškrouně.

Choceň - muzeum:
Puška lovecká, perkusní. (Inv.č.29) Značená *CZERMAK*. Z dílny Františka Čermáka, nar.1830 v Lanškrouně.

Vojenské muzeum Praha:
Lovecké pušky s francouzským křesadlovým zámkem, jednušky, z dílny Jana Čermáka z Ústí n.Orl. Z období kolem r.1750. Celkem 18 ks. Puška - hradebnice, perkusní. Z dílny Ignáce Čermáka v Šumperku.

Králíky - muzeum:
Terčovnice perkusní, značená: *CZERMAK IN SCHÖNBERG*. (Č.203-61). Z dílny Ignáce Čermáka v Šumperku.

Česká Třebová - muzeum:
Lovecká kulovnice perkusní, značená *CZERMAK JOHANN A WILDENSCHWERT*. (Inv.č.V 20)

Choltice - muzeum:
Lovecká puška s francouzským křes. zámkem, značená *JOSEPH CZERMAK IN POLICZKA*.

Opočno - zámek:
Lovecká puška s francouzským křes. zámkem, značená na hlavní *SCHMIEDL*, na zámku *CZERMAK PRESPURK*. (3 kusy.) Z dílny Karla Čermáka v Bratislavě. Z 2.pol.18. století.

Vídeň - Umělecko-historické muzeum:
Kulovnice s transformovaným zámkem. (2 ks.) Z dílny Josefa Čermáka z Ústí n. Or. Z 2. pol. 18. století.
Literatura: Střelecká revue č.9/1978.

ČTVRTEČKA J.
Dosud se nepodařilo zjistit podrobnější údaje o tomto mistrovi z Opočna. Při inventarizaci zbraní v roce 1980 na zámku Opočno byla autorem popisována i lovecká kulovnice s perkusním zámkem, značená na zámkové desce *I.STWERTEZKA.IN OPPOTZNO*. Tato zbraň je vyobrazena v díle L. Letošňkové na str. 228. O výrobci je zde však jen malá zmínka v souvislosti s kritikou jakosti výrobků českých venkovských puškařů, dodávajících své výrobky různým panstvím ve 2. pol. 19. století. Autorka uvádí: "Náchodskému a opočenckému panství dodával zbraně J. Brandejs z České Skalice. A. Paul z Dobrušky, J. Čtvrtečka z Opočna a další. Všichni byli potvrzením, že v závěrečném období přechodu od rukodělné k tovární výrobě vznikly zejména na českém venkově lovecké zbraně, které jsou pozdním, ale zářícím květem puškařského umění."

Literatura: L.Letošňková, str. 228, 229.

DANIEL Josef
Puškař v Hlinsku kolem roku 1920.
Produkce: puška lovecká dvouhlavňová, syst. hamerles, ráže 16. Značena *JOSEF DANIEL - HLINSKO*. (Muzeum Pardubice, inv.č.1707.) Archivní údaje, ani citace v literatuře se zatím o tomto puškaři nepodařilo zjistit.

DANIELOVSKÝ Antonín
Puškař v Chrudimi, nar.22.12.1815. Pracoval pro soudobé šlechtické rodiny, především pro knížete Auersperga ve Slatiňanech, a pro Kinské, kteří sídlili od r. 1856 v Heřmanově Městci.

Produkce:
Pardubice - muzeum:
Puška lovecká perkusní (dvojka), inv.č.1131.
Ledeč n.Sáz. - muzeum v zámku:
Puška lovecká perkusní (dvoják), značená *DANIELOWSKI IN CHRUDIM*. (Inv.č.158)

Vojenské muzeum Praha:
Puška lovecká perkusní (dvojka), a perkusní pistole.
Vlastivědný ústav Olomouc:
Puška lovecká perkusní (dvojka).
Státní zámek Frýdlant:
Pistole perkusní (2ks).

Státní zámek Žleby:

Pistole perkusní.

Skuteč - muzeum:

Pistole dvouhlavňová.

Hlinsko - muzeum:

Puška lovecká perkusní (dvojka), značená *A.DANIELOVSKY V CHRUDIMI*. (Inv.č.1884).

Literatura: *Sřtelecká revue* č.10/1972.

Archivní záznam: Státní archiv Zámorsk, matriky Chrudim (č.42-101).

Další údaje o puškaři Danielovském: jeho otcem je Jan Danielovský, obuvník z Chrudimi č.106. Jeho syn Antonín Adam, nar. r.1815, má dne 16.9. 1839 svatbu s Annou, dcerou Jana Bertholda z Čáslavi č.167. Měli sedm dětí.

DOLEŽAL Antonín

Údaje o tomto puškaři nebyly v archívech nalezeny. Jeho činnost je známa pouze z dopisu Antonína Doležala (potomek puškařův) z Golč. Jenkova autorce díla "Lovecké zbraně", L. Letošňkové, datovaného dnem 23.7. 1974. Tak se dozvídáme, že výuční list jmenovanému puškaři vystavil František Morávek spolu s cechmistrem J.Wanglerem (pozdější proslulý mistr - puškař v Kutné Hoře) v roce 1831 v Golč. Jenkově.

Literatura: *L.Letošňková*, str. 180.

DOSTAL Jan

Puškař v Brandýse n.Orl. kolem roku 1870.

Produkce: Puška lovecká (dvojka) syst. Lefauchaux, značená *IOH.DOSTAL - BRANDEIS A/A*. (Muzeum Litomyšl, č. 66.)

DRTINA Josef

Puškař v Novém Hradci, kolem r. 1850.

Produkce: není známa.

Archivní záznam: Stát. archiv Zámorsk, matrika č. 3536, list 172: Drtina Josef, mistr zbrojř, hotovitel ručnic v N. Hradci č. 214, r. 1869 ženich 45 letý.

DUŠEK František

Narozen r. 1876 v Černilově u Opočna. Vyučil se u firmy Hojný ve Smřicích. Zemřel r.1953. Největší firma na výrobu civilních zbraní do r.1939 v ČSR. O rozsahu jeho výroby, ale i prodeje - dovážel též ze zahraničí, svědčí zajímavý nabídkový ceník, uvedený pod firemním označením "F.Dušek, továrna na zbraně, kořala a šicí stroje, Opočno u Náchoda, ČSR." Ceník (z období kolem r. 1930) přináší vyobrazení nabízených zbraní, jejich podrobné popisy a ovšem ceny. Je zde dále přehled různých loveckých potřeb, nutných k vykonávání myslivosti. Zajímavý je i přehled nabízeného střeliva a ceník oprav zboží. (Maj. autora.)

Literatura: *Sřtelecká revue* č.7/1980.

DUŠEK Josef

Puškař, syn Františka Duška. Vyučen ve Ferlachu v Rakousku a v St.Etienne ve Francii byl na zkušeni. Produkce není známa.

Literatura: *Sřtelecká revue* č.7/1980.

FLACH

FLACH Ignác

Puškař v Trutnově, syn mistra z Trutnova, vyučen ve Vídni 1731.

FLACH Jan

Vyučen ve Vídni r. 1714.

FLACH Jan Dominik

Vyučen ve Vídni r. 1735.

FLACH Josef

Vyučen ve Vídni r. 1770.

Literatura: *Sřtelecká revue* č. 12/1978.

GERSTNER Ignác

Puškař v Oloví (Bleistadt), kolem roku 1850.

Produkce: Puška lovecká perkusní (dvojka), muzeum Choceň, č. inv. 26.

HAVEL J.

Puškař v Sychrově, kolem roku 1890.

Produkce: Kulovnice syst. Lefauchaux, značená *J.VÍCH A HAVEL V SYCHROVĚ* (Vojenské muzeum Praha).

Terčovnice syst. Martini, značená *J.VÍCH A HAVEL V SYCHROVĚ*.

Literatura: *Sřtelecká revue* č. 3/1979.

HAVEL J.

Puškař v Jičíně kolem r.1900.

Produkce: Lovecká puška syst. Lancaster, značená *J. A J.HAVEL V JIČÍNĚ*. (Vojenské muzeum Praha.)

Literatura: *Sřtelecká revue* č. 3/1979.

HILSCHER Jan

Puškař v Chrudimi, činný kolem r.1840.

Produkce: Terčovnice perkusní, značená *JOH.HILSCHER IN CHRUDIM*. Puška lovecká perkusní (jednuška), značená *HILSCHER A CHRUDIM*. Obě tyto zbraně jsou uloženy v muzeu v Pardubicích pod inv. č. 1166 a 982.

Puška perkusní lovecká (muzeum Litomyšl, č. inv. 25).

Archivní záznam: Stát. archív Zámorsk, matriky Chrudim: Jan Nepomuk Hilscher, nar. 17.5. 1814, měšťan v Chrudimi č. 34, syn Fr. Hylštra, mistra krupaře a souseda v Kuklenách: svatba 8.4. 1839 s Veronikou, dcerou Š. Smolka.

HOJNÝ František

Puškař v Pardubicích. Uveden v roce 1894 jako dárc v knize přírůstků pardubického muzea (s uvedeným bydlištěm: Alžbětina třída č. 223).

Produkce: Puška lovecká, dvojka, syst. Charlin, značená *F.J.HOJNÝ PARDUBICE*. (Muzeum Pardubice, č. inv. 1682)

HOJNÝ Jan

Puškař ve Smiřicích, kde působí po roce 1830. Narozen ve Výravě u Hradce Kr.

Produkce: Lovecká puška perkusní (soukromá sbírka).

Literatura: Střelecká revue č. 4/1979.

HOLEČEK Jindřich

Nar. 11.12. 1894, zemř. 26.3. 1973 v Hradci Králové, kde měl výrobu a prodejnu zbraní. Pracoval 18 let ve Francii, kde na začátku I. svět. války vstoupil do československých legií a účastnil se bojů u Arrasu. Vyznamenán čs. válečným křížem. Do ČR přišel v roce 1921. V Malšovicích (Hr. Králové) založil první střelnici u nás, určenou pro střelbu na skleněné koule a živé holuby. Zkonstruoval systém jedné spouště u dvouhlavňové brokovnice a zámkový systém pro těžkou kulovnici. Dále též zámek s opačným napínáním (systém Unique).

Produkce:

Lovecká puška, dvojka syst. hammerless. Značená *JINDŘ.HOLEČEK HRADEC KR. RÁŽ 20/20*. (Inv. č. 1706 v pardubickém muzeu.)

Lovecká puška, dvojka syst. hammerless, systému Churchill. Značená *J.HOLEČEK HRADEC KRÁLOVÉ*. (Inv. č. 1608 v pardubickém muzeu.) Další výrobky z Holečkovy dílny, uloženy v pardubickém muzeu:

Lovecká dvouhlavňová puška sloužící pro zkoušení rozměrů pažby (nastavitelné součásti). V dílně se podle ní zkoušely nejvhodnější délky pažby přímo se zákazníkem. (Inv. č. 1399)

Průřez zámků velkorážní kulovnice (jde o dvoják se spodní napínací a závěrečnou pákou). Inv. č. 1382.

Průřez zámků lovecké pušky - "Patent Holeček". Celý zámek sestává jen ze 3 součástí. (Inv. č. 1381)

Průřez zámků lovecké pušky, syst. Holland et Holland. Přímé napínání, vyhazováky. (Inv. č. 1379)

HOUDEK František

Puškař v Litomyšli, činný kolem roku 1850.

Produkce: Terčovnice perkusní, značená *FR.HOUDEK LITOMYŠL*. (Muzeum Litomyšl, inv. č. 58)

HULA Matěj

Puškař v Pardubicích. Produkce není známa. Dochovaly se však údaje v okres. archívu v Pardubicích. V registrech učedníků z let 1769 - 1788 je zmínka o tom, že M. Hula, mistr ručnickářský z Pardubic, dává za vyučenou Josefu Philipovi dne 9.4. 1787. Další zmínka je opět v registrech učedníků z let 1804 - 1824. M. Hula dává za vyučenou Josefu Bažantovi z Pardubic, dne 4.9. 1806. Týž den dává za vyučenou i synovi (Antonín Hula). Na dotaz o osudech východočeských puškařů ve Vídni, kam odcházela značná část českých učedníků i tovaryšů a mistrů, došla v roce 1986 mj. zmínka o tom, že jako učeň byl v roce 1762 zapsán Mathias Hulla, syn mistra puškaře z Pardubic. Další podrobnější údaje však k dispozici zatím nejsou.

Literatura: J. Sakař, Dějiny Pardubic, V., str. 98.

Archivní záznam: Okr. archív Pardubice, registra učedníků 1769 - 1824, č. inv. 5, 6, kniha 3 a 4.

CHOMRÁK Vincenc

Narozen r. 1871, zemřel v Pardubicích 1.9. 1935. Vyučil se puškařem, působil však převážně v oboru cyklistiky v Pardubicích. Byl majitelem první autoškoly v Rakousko-Uhersku. Produkce není zatím známa.

Literatura: Časopis Východ (roč. 1931 a 1935, č. 4 a 40). V čísle 40 ročníku 1935 je uveřejněn jeho nekrológ.

JELEN Rudolf

Narozen dne 27.1. 1876 v Bolehošti, zemřel 10.3. 1938 v Praze. Puškařskému řemeslu se vyučil u svého staršího bratra Josefa, bývalého vojenského puškaře. Má mnoho vynálezů v oboru vojenských palných zbraní. Mj. zlepšil pušku syst. Mauser vz. 98, která byla později zavedena v československé armádě jako vzor 24 - Mauser/Jelen.

Produkce: Kulovnice syst. Lancaster (zámek Opočno, č. 7886).

Literatura: J. Lugs, Ruční palné zbraně II., str. 167.

JEŠEK František

Působí v Trutnově v 1. pol. 19. stol. Značí: *JESCHEK FR.*

Produkce: Terčovnice perkusní (muzeum Trutnov, inv. č. 4339).

Literatura: Střelecká revue č. 5/1979. Zde je též uveden Jan JEŠEK, narozený v Dobrušce, vyučen r. 1793 ve Vídni, kde se v r. 1811 stává mistrem. Zemřel v r. 1833.

JINOUCH Josef

Puškař z Dobrkova (u Chrasti). Jeho produkci neznáme, nalézáme o něm pouze zmínku v chrudimské matrice (stát. archiv Zámrsr, č. 964, fol. 397: křtí syna Františka dne 12.7. 1847).

KAŠPAR Jaroslav

Puškař v Chrudimi.

Produkce: Puška lovecká, dvojka syst. hammerless, značená *J.KAŠPAR-CHRUDIM* (muzeum v Pardubicích, inv. č. 1826).

J. Kašpar původně sídlil v Heřmanově Městci, kde pracoval pro panství Kinských. Nahradil tam zlonického Václava Müllera a jeho syna Josefa. Ten se psal Müller a byl činný až do konce 70. let. Ještě v roce 1929 konstruuje J. Kašpar vlastní vícerané ručnice na kachny.

Müllerové pracovali pro rodinu Kinských ve Zlonicích u Slaného, kde bylo sídlo ústřední správy panství. Příslušníci knížecí rodiny však přebývali převážně v Budeníčkách a Heřmanově Městci, kam od roku 1856 přesdlili trvale. Zatím však není známa zbraň, která by byla signována Müllerem v Městci.

KAUCKÝ Josef

Puškař v Říčkách u Žamberka. Značí: *KAUTZKI IN RITSCHKA* (též: *IN ROKYTNICE*). Období jeho činnosti spadá do poloviny 19. stol.

Produkce: Puška lovecká, perkusní (muzeum Hradec králové).

Puška lovecká syst. Lancaster (Vojenské muzeum Praha).

Literatura: Střelecká revue č. 6/1979.

KLOZ Václav

Puškař z Dašic. Jeho výrobky nejsou zatím známy. Zmínka o něm byla nalezena v okresním archívu v Pardubicích, č. inv. 3, kniha 1 (mistrů), na str. 22: Kloz, V. zapsán jako mistr ručnickář dne 23.5. 1820.

KNITTEL Josef

Puškař v Broumově, činný kolem r. 1850.

Produkce: Terčovnice perkusní, lovecká dvojka perkusní a perkusní kulovnice (muzeum Hronov).

Literatura: Střelecká revue, č. 7/1979.

KODERLE E.

Puškař v Chrudimi, činný kolem roku 1850.

Produkce: Puška lovecká dvouhlavňová, značená *E.KODERLE IN CHRUDIM* (muzeum Litomyšl, inv. č. 68).

KOVAŘÍK Karel

Produkce tohoto pardubického puškaře není doložena. Je však doložen záznamem (okr. archiv Pardubice) v knize učedníků z let 1804 - 1824, na str. 37 (č. inv. 6): K. Kovařík, mistr ručnickář z Pardubic, dává za vyučenou V. Kučerovi z Pardubic dne 9.6. 1820.

KUBÍČEK W.

Puškař v Žamberku, činný kolem r. 1850.

Produkce: Terčovnice perkusní, značená *W.KUBICEK IN SENFTENBERG* (muzeum Pardubice, inv. č. 1468).

Lovecká perkusní puška - dvojka, značená *J.KUBÍČEK* (muzeum Žamberk, č. inv. 2597).

KUČERA Václav

Mistr puškařský v Pardubicích v roce 1844. Jeho produkce není známa. Je uveden v díle J. Sakaře (V., str. 98).

KUČERA František

Puškař v Pardubicích. Je uveden v díle Sakařově (V., str. 98) a zmínka o něm je též v okr. archívu Pardubice (kniha 2, inv. č. 4, zapsán jako puškař dne 14.3. 1830). Produkce není známa.

LANGER František

Puškař v Pardubicích, činný kolem r. 1820.

Produkce není známa. Je však uveden v knize učedníků (okr. archiv Pardubice, inv. č. 6, kniha 4) z let 1804 - 1824: F. Langer, mistr ručnickář z Pardubic, dává za vyučenou F. Kučerovi z Pardubic dne 16.5. 1819.

LUDWIG Christoph

Puškař ve Vrchlabí. Narozen kolem r. 1626, zemřel 6.6. 1707.

Produkce: Lovecká puška s kolečkovým zámkem (Moskva, zbrojnice v Kremli).

Lovecká puška v Historickém muzeu v Drážďanech.

Puška datovaná rokem 1661 v Umělecko-historickém muzeu ve Vídni.

Puška s francouzským křesadlovým zámkem s otočnými hlavními ve vojenském muzeu v Praze.

Puška s franc. křes. zámkem v klášteře Kremsmünster v Rakousku.

Údaje o rodině Ludwigů jsou v okresním archívu Trutnov, v knize cechu zámečníků, puškařů, sklenářů a hodinářů pro léta 1585 - 1912. Vedle Krištofa Ludwiga jsou ve Vrchlabí ještě další dva:

Jiří LUDWIG (o něm údaj při narození děť - v matrice č. 177: dne 8.12. 1658 narozen syn Mikuláš).

Jan LUDWIG, který zemřel dne 24.6. 1703 ve Vrchlabí ve stáří 34 let (matrika č. 177, zde uveden jako puškař).

Údaje o Křištofu LUDWIGOVI jsou převzaty ve stát. archívu v Zámruku, z matriky č. 177, fol. 226).

MAREL Václav

Puškař činný v Pardubicích a v Litomyšli.

Produkce: Lovecká puška, dvojka syst. Lancaster, ráže 24, značená *V.MAREL V LITOMYŠLI* (muzeum Pardubice, inv. č. 1526).

Literatura: Východočeský republikán, 1919, č. 1, str. 7: V. Marel, Masarykova třída č. 7 - "puškařský závod tento stává ve východních Čechách přes 60 roků".

Archivní záznam: Ve fondu okresního úřadu v Litomyšli, sign.15 (živnostenské a průmyslové věci), v kartonu 213 jsou uloženy písemnosti pod č. j. 9565, 11331 a 17158, týkající se vrácení živnostenského listu V. Marelovi. V roce 1924, pod č. j. 2231 jsou písemnosti, týkající se odhlášení živnosti V. Marela. Dále bylo nalezeno několik údajů o Kateřině Marelové - puškařství v Litomyšli, v letech 1911 a 1912.

MICHAEL Jan

Puškař činný v Kuksu (Kuckusbad) kolem roku 1738, též ve službách hraběte Šporka. (Viz další údaje u hesla BLUMEL.)

Produkce: Puška lovecká s lůžkovým závěrem a francouzským křesadl. zámek: stejný typ je uložen ve zbrojnici zámku Opočno (2 ks), dále 1 ks ve Vojenském muzeu v Praze a 1 ks v muzeu v Pardubicích.

Literatura: *L.Letošňková*, Lovecké zbraně, str. 118.

Archivní záznam: Stát. archív Zámruku, matrika 61-3 (obec Kuks - křty), fol. 83 (dne 22.5. 1702 narozen Jan Jiří - rodiče Václav Michal a Marie).

MILLER Antonín

Puškař ve Vrchlabí, činný ve druhé polovině 18. století.

Produkce: Puška s lůžkovým závěrem s francouzským křesadlovým zámekem (stát. zámek Mnichovo Hradiště).

Literatura: *Střelecká revue* č. 12/1979.

MORAVEC Jan

Puškař a rytec v Chrudimi. Narozen 11.8. 1822. Syn Fr. Moravce, tkalce z Čáslavi č. 126 a Fr. Růžičkovy z Čáslavi. Produkce není známa.

Archivní záznam: Stát. archív Zámruku, matriky Chrudim, č. 48.

MORÁVEK Ferdinand

Narozen r.1754 v Golčově Jenfkově. Jeho otec, František Morávek, byl správcem obory u knížete Auersperga ve Žlebích. F. Morávek se svým bratrem Václavem pracuje v Jenfkově do r. 1791, kdy se stěhuje do Českého Krumlova. Je zde v roce 1792 jmenován dvorním puškařem knížete Schwarzenberga. Zemřel v roce 1833. Jeho zbraně z období působení v Jenfkově (značená "Jenikau"): Lovecké pušky s kolečkovým zámekem, značené *MORAWEK IN JENIKAU*; v zámku Žleby a v muzeu v Litoměřicích.

Lovecká puška s franc. křesadl. zámekem ve vojenském muzeu v Praze.

Práce z období jeho působení v Krumlově:

Lovecká kulovnice s franc. křes. zámekem (21 ks - na stát. zámku v Bítově).

Další jeho kulovnice s franc. křes. zámekem jsou uloženy ve st. Ohrada, ve vojenském muzeu v Praze, v muzeu Český Krumlov, v muzeu v Rožmberku a v zámku Orlík (15 ks). Ve stát. zámku Žleby je uložena jedna z jeho nejlepších prací - křesadlová puška s vnitřním zámekem, značená *F.M.IN JENIKAU*.

Po smrti Ferdinanda Morávka nastupuje po něm na schwarzenberské panství Jan HABERDA.

MORÁVEK Václav

Bratr Ferdinanda Morávka (1765 - 1800). Působí v Golčově Jenfkově.

Produkce: Lovecká puška s franc. křes. zámekem (zámek Orlík).

Literatura: *Střelecká revue* č. 1/1980, *L.Letošňková*, Lovecké zbraně, str. 107 a n.

Bratří Morávkové prosluli konstrukcí lovecké pušky s vnitřním křes. zámekem. Byla to obměna vynálezu jejich krajana a předchůdce Stanislava Paczelta (viz S. Paczelt). Tyto zbraně pak vyráběl především Ferdinand Morávek. Konstruoval i velice dobré a často krásně zdobené křesadlové kozlice, později s oblibou transformované na perkusní systém. A neméně známé byly i jeho souborové pistole. Václav Morávek zůstal v Jenfkově a pracoval pro rodinu Auerspergů na panstvích Žleby a Tupadly. Také on vyráběl ručnice s vnitřním křesadlovým zámekem a spoušňovým natahováním. V jeho dílně byl činný i další příslušník rodiny, František Morávek (viz zmínka u puškaře Doležala).

NOHEJL Jan

Puškař v Pardubicích. Jediné údaje o něm byly získány v okresním archívu v Pardubicích (kniha učedníků z let 1838 - 1864, inv. č. 7, kniha 5). Je uveden ve výučních listech k 1.5. 1861, kde pod č. 17 je uveden dne 3.11. 1831 J. Nohejl z Pardubic. Je také uveden ve stejné knize na str. 7, kdy 15.8. 1838 jako mistr ručnickář z Pardubic dává za vyučenou J. Rackovi z Jesničánek, dne 17.4. 1843 dává za vyučenou Josefu Hibnerovi z Nového Hradce. Dosud není znám žádný jeho výrobek.

OESTERLEIN S.

Puškař ve Svitavách, činný zde kolem roku 1850.

Produkce: Lovecká puška (dvojka) perkusní, uložená ve Vlastivědném ústavu v Olomouci.

Terčovnice perkusní r. 9 mm, v muzeu Mor. Třebová (č. 28).

Lovecká perkusní puška značená *A.S.OESTERLEIN SVITAU* - uložena v muzeu Žamberk, č. sbírky zbraní 2594.

PACHOLÍK Václav

Puškař z Hradce Králové, působící v 1. pol. 18. století v Bratislavě. Do učení vstoupil ve Vídni r. 1732. Ve vídeňských cechovních knihách je psán zkolmeně: W.Bäholeg von Königsgrätz.

Produkce: Puška lovecká s vnitřním křes. zámkem (Slovenské nár. muzeum v Bratislavě).

Puška lovecká (jednuška) s franc. křes. zámkem (Vojenské muzeum Praha).

Pistole s franc. křes. zámkem (stát. zámek Vys. Chlumec).

Puška lovecká (jednuška) s franc. křes. zámkem, 3 ks (stát. zámek Vys. Chlumec).

Literatura: *L.Letošňková*, Lovecké zbraně, str. 107., *H.Schedelman*, Die Wiener Büchsenmacher, str. 53.

PACZELT Stanislav

Puškař z Heřmanova Městce, působící později v Kutné Hoře. Zatím se nepodařilo zjistit přesně jeho osobní údaje - vrcholem jeho činnosti je období 2. čtvrtiny 18. století. Jediný známý Paczeltův výrobek, opatřený letopočtem 1738, je uložen ve sbírce Toweru v Londýně. Není vyloučeno, že se jedná o mistrovský kus. O působištích tohoto znamenitého mistra se dozvídáme z některých zbraní, jím signovaných. Tak v muzeu v Broumově je uložena barokní ručnice s perkusním zámkem (transformace z franc. křes. zámku), značená na hlavni *STANISLAUS PACZELT MESTECZ*. Státní zámek Žleby má ve své sbírce zbraní loveckou brokovnici s franc. křes. zámkem, značenou na zámku *PACZELTA KUTTENBERG*. Heřmanův Městec byl součástí panství Františka Ant. hraběte Šporka, který zemřel v r. 1738 (v době, kdy Paczelt zhotovil svou jedinou datovanou zbraň - proto asi mistrovský kus). Paczelt tedy odešel na sousední panství knížat Auerspergů a usadil se v Kutné Hoře. Jeho vnitřní křesadlový zámek zdokonalili koncem 18. století bratři Morávkové z Golčova Jeníkova. A tak je možné, že Paczelt po smrti Šporkově působil právě na auerspergském panství (sídelní zámek Žleby), na kterém v dalších letech Morávkové vynikli. Lovecká puška s vnitřním křesadlovým zámkem - konstrukce St. Paczelta, je pravděpodobně nejstarší známou bezkohooutovou zbraní. Je výsledkem stálých snah, známých i z dob ještě před zavedením franc.

křes. zámku, který by byl spolehlivě chráněn před povětrnostními vlivy. Je to tedy východočeský puškař, který má ve 30. letech 18. století v tomto směru evropské přivenství. Na tom se ostatně shoduje řada našich i zahraničních badatelů.

Produkce: Puška lovecká, jednohlavňová s vnitřním křes. zámkem, datovaná r. 1738 (Zbrojnice v Toweru, Londýn).

Jednohlavňová lovecká puška s perkusním zámkem (transformace z křesadlové, muzeum v Broumově).

Lovecká puška jednohlavňová s vnitřním křes. zámkem (stát. zámek Červený Kameň).

Lovecká puška s franc. křes. zámkem (st. zámek Žleby).

Jeho výrobky se dále nacházejí ve stát. muzeu v Moskvě, ve zbrojnici Porte de Hal v Bruselu, v muzeu města Liverpoolu a v Tojhusmuseet v Kodani. V depozitáři Národního muzea v Praze je uložen pár pistolí s vnitřním zámkem Paczeltovy konstrukce.

Literatura: *L.Letošňková*, Lovecké zbraně, str. 106., *M.Michálek*, Vyhlázecká z kutné Hory (Střelecká revue č. 6/1971).

PANCZY W.

Puškař v Opočně, činný ve 2. pol. 18. století.

Produkce: Pistole s franc. křes. zámkem. Hlavně jsou u ní značeny *FERNANDEZ*, zámky *W.PANCZY OPOČNO* (č. 9539) a u druhé pistole *W.P.OPOČNO* (č. 9640). Obě tyto pistole jsou uloženy ve zbrojnici zámku Opočno.

Literatura: *C.Beneš*, Zbrojní sál Opočno, obr. 20.

Archivní záznam: Stát. archiv Zámorsk, matriky 1718 - 1835 (sign. 112, 120).

PAUL Anton

Puškař v Dobrušce, činný kolem roku 1850.

Podrobnější archivní záznamy o jeho činnosti nebyly zjištěny. Zmiňuje se o něm pouze *L. Letošňková* (Lovecké zbraně, str. 229) v poznámce o vysokém umu venkovských mistrů v období přechodu od výroby rukodělné k tovární. V její práci je též vyobrazena lovecká perkusní dvojka, krásně zdobená ve všech svých částech. Zbraň je uložena v soukromé sbírce (jméno majitele neuvedeno).

PAWEL Antonín

Puškař činný v Hradci Králové, v 1. polovině 19. století.

Produkce: Terčovnice perkusní značená *ANTON PAWEL W.K.HRADCY* (muzeum Pardubice, inv. č. 983).

Archivní záznam: Stát. archiv Zámorsk, matriky z let 1784 - 1820, č. 51 - 30.

PÄTZL Jan

Syn puškařského mistra z Pardubic, vyučen ve Vídni v r. 1688. Podrobnější údaje nejsou zatím známy (též není známa produkce), údaj je převzat z časopisu *Střelecká revue*, č. 4/1980.

PEČENÝ F.

Puškař v Novém Bydžově, připomínáný kolem roku 1847. Z jeho produkce je známa perkusní kulovnice, uložená v Národním muzeu v Praze.

Literatura: *Střelecká revue*, č. 4/1980.

PEREK Karel

Puškař, činný v Pardubicích v letech 1836 - 1843.

Archivní záznam: Okr. archiv Pardubice, kniha učedníků a tovaryšů z let 1838 - 1864 (inv. č. 7): Dne 3.4. 1843 dává K. Perek, mistr ručnickář z Pardubic za vyučenou F. Horovi z Pardubic. K. Perek je též uveden v seznamu výučních listů k 1.5. 1861, pod poř. č. 33: 1.3. 1836. Jeho produkce není zatím známa.

PERSCH Johann

Puškař činný v Moravské Třebové kolem r. 1850.

Produkce: Terčovnice perkusní (2 ks) v muzeu Mor. Třebová (inv. č. ZB 8 a ZB 35).

PETERLAINE Hans

Puškař činný v Chlumci ve 2. pol. 18. století.

Produkce: Lovecká dvouhlavňová puška s franc. křes. zámky značenými *PROCHÁZKA - CHRUDIM* (Voj. muzeum v Praze).

Literatura: *Střelecká revue* č. 5/1980.

POKORNÝ Václav

Puškař v Pardubicích. Zatím je znám jen archivní údaj, nalezený ve stát. archivu v Zámrsku. V pardubických matrikách (č. 1522, f. 248): Dne 11.6. 1850 svatba Václava Pokorného, mistra ručnickáře z č. 23 (syn V. Pokorného ze Semfna č. 54) s Annou Koutovou z Čankovic.

PROCHÁZKA

Archivní údaje k jednotlivým členům rodiny Procházek, získané ve státním archivu v Zámrsku (matriky Opočno, č. 120), jsou uvedeny ihned u každého jména. Produkce z dílen Procházek je uváděna zvlášť.

PROCHÁZKA Jan

Puškař v Opočně č. 200. Narozen r. 1742, zemřel 16.3. 1806. Měl pět dětí:

1. PROCHÁZKA Jan Baptista I.

Puškař (faber armorum) v č. 202. Nar. 5.9. 1779 v Opočně, dne 15.10. 1806 s Barborou, vdovou po Janu Kirchnerovi z Příbrami, dcerou V. Kohouta z Klatov.

2. PROCHÁZKA František I.

Nar. 6.8. 1785.

3. PROCHÁZKA František II.

Nar. 21.12. 1788 - pažbař v Opočně č. 151.

4. PROCHÁZKA Josef Antonín

Nar. 8.7. 1793 - pažbař v Opočně č. 151. (Svatba s Annou Diviškovou. !)

5. PROCHÁZKA Ignác Jakub

Nar. 18.7. 1795 - pažbař v Opočně č. 151. (Svatba s Annou Divišovou. !)

PROCHÁZKA Ignác Andres

Nar. 18.6. 1792 v Semečnici (Opočno č.1), knížecí nabíječ (obslužný myslivec - Büchsenspanner) u hrab. Colloreda v Opočně. Údaj o svatbě: svatba s Annou, dcerou Ignáce Patočky z Opočna 23.

PROCHÁZKA Jan Baptista II.

Syn J. Baptisty I. a Barbory Kohoutové, puškař v Opočně č. 202. (Vnuč Jana Procházky). Nar. 29.5. 1815 v Opočně č. 202.

Produkce:

Zbraně z produkce rodiny Procházek jsou vesměs uloženy ve zbrojnici zámku Opočno. Jde o dále uvedené inventární čísla - podle původního Scheurerova katalogu: 860, 865, 868, 871, 925, 926, 933, 946, 947, 954, 955, 956, 959, 929, 930. Zvlášť pozoruhodné jsou:

Č. 865 (nové č. 7748) - čtyřhlavňová perkusní kulovnice, značená na svazku hlavní *IOH. PROHASKA*, na zámcích: *IN OLPOTSCHNO*. Je z dílny Jana Baptisty II., kolem r. 1850.

Č. 930 (nové č. 7895) - jednušky párové s francouzským křesadlovým zámkem značené na hlavní *IOH. PROCHASKA*, na zámku *OPPOTSCHNO*. Jsou z dílny Jana Křitele I. z roku 1812. To dosvědčuje listina, nalezená ve zbrani:

"Im Jahre 1662 ist die ganze Flinte von Michael Gull in Wien gemacht. 1812 ist der Lauf übergearbeitet, so auch Schloss, die Garnitur samt Stecherei, deren gemacht von Joahn Prochaska den 18.März. Der Lauf ist aus eine Windbüchse, jetzt aber eine Vogelflinte samt eine zugehörigen Sachrn von Johann P. gemacht worden im Jahre 1812 den 18.März. No 9, und 10."

Pušky s francouzskými křesadlovými zámky:
Č. 925 a 926 (párové), se znakem Colloredo-Masfeldů. Zámky jsou značeny *PROCHASKA*, hlavně *LAZARINO COMINAZZO* (n. čís. 7892).

Pušky z dílny Jana *PROCHÁZKY*:
Č. 7787 (párové), značené na zámku *J.PROCHASKA*, na hlavních *P.P.HÖFELE PRAG*.

Pušky značené na zámcích *PROCHASKA*, ale s různými hlavněmi: *CHASTEAU - PARIS* (3 ks, č. 8007), dále s hlavněmi značenými *MUTO, L. COMINAZZO a P.LOTI*.

Literatura: *C.Beneš*, Historické zbraně - zámek Opočno (Praha, 1983), obr. na str. 21. Palné zbraně (Pardubice, 1981).

PROCHÁZKA ?

Puškař v Chrudimí, kolem roku 1800, dodavatel rodiny Auerspergů. (Na panstvích Slatiňany a Žleby.)

Produkce: Terčovníce perkusní, značená *PROCHASKA A CHRUDIM* (v muzeu Litomyšl, inv. č. 28).

Lovecká puška, značená na zámcích *PROCHASKA - CHRUDIM*, na hlavních *PETERLAINE - CHLUMEC* (ve Voj. muzeu Praha).

Dva perkusní dvojáky zpracované po vzoru zbraní před rokem 1780. Hlavně jsou vykládány zlatem a stříbrem, na spojovací liště je udán rok výroby 1783. Kratší z obou pušek má u dnového šroubu vyryt letopočet 1826, na zámku jméno výrobce: *PROCHASKA*, na zámkové desce *IN CHRUDIM*. Druhá zbraň má na zámku i mezi hlavněmi vyryt letopočet 1783 a značená *PROCHASKA IN CHRUDIM*. U této zbraně však chybí letopočet 1826. V každém případě jde o jednu z prvních perkusních zbraní u nás.

Literatura: *L.Letošňnková*, Lovecké zbraně, str. 181. Střelecká revue č. 6/1980.

SEKYRA Josef

Puškař v Pardubicích (do r. 1949).

Nar. r. 1913, zemřel 14.10. 1980. Vyučil se u Františka Šmída v České Skalici a zůstal zde v práci. Později přešel k puškaři Šedivému do Hodonína, odkud se k Šmídovi vrátil. Nakonec působil u puškaře Holečka v Hradci Králové. V roce 1945 převzal do národní správy závod Josefa Skácela v Pardubicích, který vedl do roku 1949. Tento závod pak vedl Rudolf Ryba ze Ždánic až do jeho zániku. Sekyra měl vlastní dílnu v letech 1947-1949 v dnešní ulici Sladkovského v Pardubicích, č. 96. Dostával zbraně z Holandska, ale i sám vyráběl.

Za údaje děkuji B. Pleskotovi, puškaři v Pardubicích, r. 1986.

SCHMIDT Ferdinand

Puškař činný v Ústí n. Or. v polovině 19. století.

Produkce: Větrovka v Národním muzeu v Praze.

Literatura: Střelecká revue č. 10/1980.

SKÁCEL Josef

Puškař v Pardubicích do r.1945. Jeho dílnu převzal v roce 1945 do národní správy Josef Sekyra (Sladkovského ul. č. 486). Od roku 1949 je zde správcem R. Ryba ze St. Ždánic. Pak dílna zanikla. J. Skácel byl souzen po roce 1945 pro kolaboraci s Němci.

Za údaje děkuji B. Pleskotovi, puškaři v Pardubicích, r.1986.

Produkce: Lovecká puška, dvojka syst. hammerless, značená *SKÁCEL PARDUBICE* (patent Skácel - otevření hlavně). Zbraň je uložena v muzeu v Pardubicích (inv. č. 1456).

SMEJKAL E.

Puškař v Nových Hradech (Gratzen), činný ve 2. pol. 19. století.

Produkce: Puška lovecká (dvojka) syst. Lancaster, ve vojenském muzeu v Praze.

Literatura: Střelecká revue č. 11/1980.

SMETÁČEK ?

Puškař v Chlumci n. C., činný v 1. pol. 19. století.

Produkce: Puška lovecká dvouhlavňová s franc. křesadl. zámky (ve vojenském muzeu v Praze).

Lovecká kulovnice s perkusním zámkem. (Památník V. K. Klicpery v Chlumci n. C.)

Literatura: Střelecká revue č. 11/1980.

SOUKUP Jan

Puškař v Nové Pace, činný ve 2. pol. 19. století

Produkce: Puška vzduchovka (natahování klikou), v muzeu Trutnov, inv. č. 5404.

Literatura: Střelecká revue č. 11/1980.

STWERTEZKA J.

Viz údaje u Čivrtčka J.

SUCHÝ F.

Puškař v Benátkách n. Jiz., činný kolem roku 1850.

Produkce: Puška lovecká (dvojka) perkusní, značená *F. SUCHY IN BENATEK* (muzeum Litomyšl, inv. č. 51).

SVOBODA

Údaje o rodině Svobodově získány ve stát. archívu v Zámrsku (matriky Heřm. Městec). Produkce není známa.

SVOBODA Jan I.

Puškař a měštan v Heřm. Městci. Nar. r. 1720, zemřel 19.7. 1768. Dne 1.8. 1746 svatba s Alžbětou, dcerou J. Pařfzka z Heřmanova Městce.

SVOBODA Jan II.

Nar. r. 1757 (syn Svobody J. I.).

SVOBODOVÁ Terezie

Nar. 21.3. 1756, zemřela 5.8. 1820. Manželka Ant. O. Tomišky, (dcera Jana Svobody I.)

SVOBODA Josef

Puškař v Heřm. Městci. Syn J. Svobody I., nar. 18.3.1739. Také jeho syn František Jan, narozený 1783 (zemřel 1851) byl puškařem.

SVOBODA Josef

Puškař v Pardubicích, Masarykova třída. Údaj převzat z adresáře města Pardubic z r. 1926. Byl činný do roku 1942, pak u B. Černého. Produkce není známa.

SVOBODA Eduard

Puškař v Hradci Králové, činný ve 2. pol. 19. století.

Produkce: Lovecká puška (dvojka syst. Lefauchaux), ve Voj. muzeu v Praze.

Literatura: Střelecká revue č. 1/1981.

SVOBODA Josef

Puškař činný v Hradci Králové, 2. pol. 19. století.

Produkce: Lovecká perkusní kulovnice (muzeum Hronov).

Literatura: Střelecká revue č. 1/1981.

ŠEVČÍK Václav

Puškař v Semíně. Jeho produkce není známa. Zmínka o něm nalezena v okr. archívu v Pardubicích: Kniha učedníků a tovaryšů (inv. č. 7, kniha 5) z let 1838 - 1864: V. Ševčík, mistr ručnickář ze Semína, za vyučenou V. Pokornému ze Semína. V. Ševčík, ručnickář ze Semína, zapsán do knihy mistrů 27.9. 1812.

ŠEVČÍK Jan

Zmínka o tomto puškaři nalezena pouze v okr. archívu v Pardubicích. Produkce není známa. Jan Ševčík ze Semína, za vyučenou Janu Axlarovi ze Semína, dne 30.1. 1777. Jan Ševčík ze Semína, za vyučenou Janu Hebkému z Pardubic, dne 23.9. 1787. (Údaje z knihy č. 3 register učedníků 1769 - 1788.)

TOMIŠKA

Údaje o rodině Tomiškově získány jednak ve stát. archívu v Zámrsku (matriky Heřm. Městec, č. 1514), jednak v muzeu v Pardubicích, odd. Slavín, č. X./473. Další zmínky jsou z časopisů: Střelecká revue č. 2/1981, Perštýn č. 20/1882 a ze Zpráv klubu přátel Pardubicka, č. 9/1982.

Produkce: Lovecká puška perkusní (dvojka), značená *J.TOMISCHKA IN HEŘ.*

MIESTZI (muzeum Pardubice, inv. č. 1128).

Pistole s perkusním zámkem, značená J. Tomiška, ve Voj. muzeu v Praze. Rodině údaje:

TOMIŠKA Jiří - měštan v Heřmanově Městci č. 17; nar. r. 1716, zemřel 8.11. 1788.

TOMIŠKA Antonín Otto - tkadlec v Heřmanově Městci č. 19, nar. 9.7. 1754. Svatba s Terezií, dcerou J. J. Svobody, puškaře v H. Městci, dne 27.1.1778.

TOMIŠKA Antonín

Puškařský mistr v Heřm. Městci č. 19 a č. 36. Nar. 1.1. 1784, zemřel 2.11. 1842 (v č. 95). Svatba s Annou, dcerou V. Stehlíka, majitele pily v Kostelci, dne 6.6. 1809.

TOMIŠKA Josef

Puškař v Heřmanově Městci č. 19 (č. 95). Nar. 3.10. 1810. Svatba s Marií, dcerou J. Horncke, hrnčáře v Chrudimi, dne 21.6. 1841. Dne 30.4. 1850 svatba s Barbarou, dcerou Karla Procházky, mistra truhlářského z Ronova.

TOMIŠKA Antonín

Puškař v Heřmanově Městci, připomínán 1853 - 1865. Nar. 1824 v Heřm. Městci. V roce 1865 se vystěhoval do USA (viz údaj ve Střelecké revui č. 2/1981). Pravděpodobně jeho prací je lovecká perkusní dvojka uložená v muzeu Rakovník.

TRUNEČEK V.

Puškař v Dobrušce, činný kolem roku 1835.

Produkcce: Lovecká Jednohlavňová puška s perkusním zámkem, značená *TRUNIETSCHEK*, uložená ve zbrojnici zámku Opočno, inv. č. 7800.

TUČEK Josef

Puškař v Semíně. Jeho produkce není známa. Zmínka o něm v knize mistrů (okr. archiv Pardubice), inv. č. 3, kniha 1: J. Tuček, ručnickář ze Semína, zapsán za mistra 27.9. 1812.

VÍCH Jan

Puškař v Sychrově, činný ve 2. pol. 19. století.

Produkcce: Lovecká puška (dvojka) syst. Lefauchaux, značená *J.VÍCH V SYCHROVĚ*. (Muzeum Pardubice, inv. č. 1678.)

Literatura: Vyobrazení uvedené zbraně v díle *L.Letošňnková*, Lovecké zbraně, str. 207.

VOSLÁČEK Jan

Puškař v Přelouči, činný ve 2. pol. 19. století.

Produkcce není známa. Zmínka o něm v matrice č. 1812 (Přelouč) ve stát. archivu v Zámruku: Jan Vosláček, nar. 10.8. 1852, mistr puškař v Přelouči č. 173, syn Josefa Vosláčka z č. 173 a Anny Kofránkové z č. 123.

VOSMEK Josef

Puškař v Poličce v pol. 19. století. Osudy rodiny Vosmeků jsou velmi zajímavé. M. Michálek uvádí (viz Střel. revue č. 9/1971), že tento rod pochází - podle tradice - ze samoty Spálava nedaleko Proseče u Skutče. První nám známý puškař Vosmek se narodil kolem roku 1790 a usadil se ve Skutči, kde řemeslu vyučil i svého syna Josefa, narozeného po r. 1824. Ten se oženil kolem roku 1850 a měl čtyři syny, z nichž Jaromír a Oldřich zůstali věrní řemeslu svých otců. Oldřich se pak ve svém oboru stal opravdovým umělcem. Pracoval nejprve ve Štýrském Hradci a pak si otevřel dílnu v Chrudimi. Před rokem 1914 se odstěhoval do USA. Jaromír Vosmek zůstal věrný Skutči, ale výrobou již nemohl konkurovat továrnám. Zabýval se proto jen opravováním zbraní a ve Skutči měl též prodejnu jízdních kol. Zemřel v roce 1940.

Z jeho **produkcce** víme jen o 1 zbraně - kulovnice syst. Béranger, uložené v soukromé sbírce.

Literatura: Střelecká revue č.5/1981. *L. Letošňnková*, Lovecké zbraně, str. 196. *M.Michálek*, Puškař z Českomoravské vysočiny (ve Střelec. revui č. 9/1971).

WAGNER J.

Puškař v Harrachově, činný ve 2. pol. 19. století.

Produkcce: Terčovnice (zadovka) ve vojenském muzeu v Praze.

Literatura: Střelecká revue č. 2/1981.

WANGLER

WANGLER František

Puškař ve Světlé n. Sáz., činný v pol. 19. století.

WANGLER Hynek

Nar. 1842, zemřel 1890. Syn Jana Wanglera. Činný v Kutné Hoře v letech 1868 - 1890.

WANGLER Jan

Nar. 24.6. 1796. V roce 1831 je připomínán jako vrchní cechmistr - viz též *MORÁVEK*. Působí v Golčově Jenkovic v 1. pol. 19. století.

WANGLER Václav

Puškař v Pelhřimově, činný kolem roku 1862.

Rod Wanglerů pracoval dlouhá léta na panském dvorě Auersperga ve východních Čechách. Nejprve to byl Jan Wangler (nar. 1796), který se usadil ve Světlé n. Sáz. I jeho synové pokračovali v řemesle svého otce: Václav Wangler se usadil v Pelhřimově kolem roku 1862. Mladší Ignác (nar. 1842) se usadil v Kutné Hoře, kde vytvořil několik zbraní vlastní konstrukce. Patří k nim i lovecká dvouhlavňová puška, kterou bylo možno rozebrat bez použití nástrojů. Jeho největším vynálezem byla dvouhlavňová ručnice, z níž se samičině odstraňovali vystřelené nábojnice (plně zůstávali v komorách). Hlavně byly posunuté kupředu. Kohouty této pušky tvarované jako u systému Lefauchaux, měly přídatný, shora šroubovaný ozub, jímž se zachycovali vystřelené nábojnice za okraj a při posunutí hlavní vpřed byly automaticky odstraněny z komory. Ozub bylo možno odšroubovat a zbraň se dala použít jako systém Lefauchaux. Na zemské hospodářské výstavě v Bubenči v roce 1883 byly též vystaveny práce dvou předních českých puškařských mistrů: J. Brandejse z České Skalice a J. Wanglera z Kutné Hory. Ten vystavil pět svých dvouhlavňových pušek, vlastní patentované konstrukce, přiznané i v zahraničí - v Belgii a Francii.

Produkcce: Puška lovecká (dvojka) perkusní, značená *WANGLER IN SWIETLAU*, v muzeu Ledeč n./Sáz. (inv. č. 1057).

Puška lovecká (dvojka) s postranními úderníky, značená *J.WANGLER K.HORA, PATENT 1882*. V muzeu Hlinsko. (inv. č. 1882).

Pistole dvouhlavňová, perkusní, značená *WANGLER IN JENÍKOV*. V muzeu Hlinsko, inv. č. 1985.

Puška lovecká (dvojka) perkusní, značená *L.WANGLER V JENÍKOVĚ*. V muzeu Pardubice, inv.č.1083.

Terčovnice perkusní, práce Jana Wanglera ze Světlé - v Severočeském muzeu Liberec.

Ve Vojenském muzeu v Praze jsou uloženy tyto výrobky:
Puška lovecká (dvojka) syst. Lefauchaux, práce Hynka Wanglera.
Puška lovecká dvouhlavňová - zadovka pat. Wangler 1882.
Puška lovecká (jednuška) perkusní - práce Jana Wanglera ze Světlé.

WEILER ?

Puškař v Novém Městě n. M.

Produkce: Puška lovecká (dvojka) perkusní, značená WEILER IN NEUSTADT. V muzeu Pardubice, inv. č. 1186.

IV. ZÁKLADNÍ ÚDAJE Z KONSTRUKCE A NÁZVOSLOVÍ LOVECKÝCH PALNÝCH ZBRANÍ (vysvětlení pojmů obsažených v textu)

1. Vývoj a hlavní systémy.

Vývoj lovecké palné zbraně, jak ani jinak není možné, je totožný s vývojem zbraní určených pro válečné účely. Základní části konstrukce jsou pak zcela stejné - prakticky do našich dnů.

Na evropských bojištích se objevil střelný prach již v první polovině 14. století, kdy palné zbraně byly v podstatě představovány pouhou rourou, opatřenou v prostoru své plně základny zátravkou (otvorem pro zapálení prachové nálože).

Velkým pokrokem v konstrukci palné zbraně byl vynález kolečkového zámku začátkem 16. století. Je typický kolečkem, umístěným na vnitřní či vnější ploše zámkové desky. Jiskra, která vzněcovala nálož prachu na pánevci zbraně a tím i základní nálož v hlavni, vzniká podobně jako u některých typů dnešních zapalovačů.

Po roce 1543 se objevuje převážně u loveckých a sportovních zbraní tzv. napínáček. Je to zařízení zmírňující velký odpor spouště - po natažení mechanismu stačí jen jemný dotyk na spoušti a dojde k výstřelu.

Již u zbraní s kolečkovými zámky nalézáme rýhování hlavní. Původně rovné rýhy sloužily k zachycování zbytků střelného prachu. Rýhy spirálové byly zavedeny v polovině 16. století a jsou užívány dodnes. Udávají střele rotační pohyb, čímž je docíleno větší přesnosti střelby.

Jako další vývojový stupeň zámkových konstrukcí přichází zámek křesadlový. Zde je mechanismus vzniku jiskry zcela opačný než u zámku kolečkového - pohyblivá čelist (kohout) s křesadlem dopadá na relativně pevnou ocísku. Nejstarší známý křesadlový zámek pochází pravděpodobně ze Švédska, z období po roce 1550. Nejvíce známý je tzv. francouzský křesadlový zámek, jehož konstrukce se objevuje začátkem 17. století.

Zcela nové období ve vývoji palných zbraní začíná po vynálezu třaskavé rtuti Angličanem Howardem v roce 1799. K zapálení tohoto druhu látky není třeba otevřeného plamene, pouze jen úderu. Nyní bylo ovšem nutno sestavit i příslušný mechanismus, který by obstaral vznícení směsi v žádaný okamžik. Zámek s tímto mechanismem si dává patentovat již v roce 1807 skotský presbyteriánský duchovní Alexander Forsyth. Jeho vynález je vskutku převratný - stal se základem vývoje kovového náboje a moderních palných zbraní. Zámek byl postupně zlepšován a rychle se rozšířil, hlavně u loveckých zbraní. Zdokonalování se soustřeďovalo na úpravy zápalné směsi a tak vznikají různé druhy roznětek (zápalek). Zdokonalený zápalkový (perkusní) zámek má místo pánevci, kam byly roznětky pokládány, zašroubován na boku komory hlavně komínku (piston), na nějž se nasazovala roznětká čepičkovitého tvaru. Aby nedošlo k poranění střelce střepinkami z prasklé roznětky, byl kohoutek vyhlouben.

Perkusní zámek byl používán až do sedmdesátých let 19. století. Snadnost manipulace s tímto novým druhem zámku vedla puškaře k tomu, aby modernizovali kvalitní křesadlové zbraně výměnou částí zámku. Proto se také často ve sbírkách setkáváme se vzácnými zbraněmi, svou konstrukcí a výzdobou odpovídajícími období 18. století, ale s perkusním zapalováním. Pokud je transformace provedena citlivě, nepovažujeme takové kusy za znehodnocené.

Všechny dosud popsané systémy zbraní, především různé způsoby zapálení nálože, týkaly se zbraní nabíjených ústím hlavně. Nabíjením zbraní zezadu není však vynálezem až období 19. století - je to záležitost mnohem starší. Myšlenka směřující k urychlení střelby z palné zbraně se objevuje již v 16. století. Vzniklé systémy pak byly různým způsobem zdokonalovány a objevují se i různé typy závěrů: záklopkový, šroubový, komorový, klínový a lůžkový.

V roce 1835 sestavil německý mechanik M. Dreyse pušku opatřenou válcovým závěrem a zapalováním jehlou. Její význam spočívá v tom, že byla první vojenskou zadovkou, zavedenou jako jednotná armádní puška s jednotným papírovým nábojem. Jehlovky byly vyráběny i pro lovecké účely v Rakousku a Německu. Převážně dvouhlavňové brokovnice ze 60. a 70. let 19. století s jehlovým zapalováním nalezneme i v některých depositářích našich sbírek. Konstrukce těchto pušek však neobstála a byla brzo nahrazena brokovnicí systémem Lefauchaux.

U loveckých zbraní se dále setkáváme s velkým množstvím různých konstrukcí či úprav běžně zavedených systémů. Některé tyto systémy, o kterých byla řeč při výčtu produkce regionálních puškařů, jsou dále uvedeny, pokud již nebyly popsány přímo v textu.

Anson a Deeley

Systém zámků loveckých zbraní, zkonstruovaný puškaři Ansonem a Deeleym v Birminghamu v roce 1875. Původně byl užíván jen u dvouhlavňových ručnic, objevuje se postupně i u dalších druhů loveckých zbraní a je dnes jedním z nejdůležitějších.

Aydt

Carl Wilhelm Aydt, činný v Suhl 1865 - 1885. Zkonstruoval závěr pro sportovní (terčové) zbraně, patřící do skupiny blokových závěrů vertikálních. Je typický svým vyhazovacím zařízením nábojnic, ovládaným pomocí dvou pák, umístěných na levé straně pouzdra. Předností Aydtova závěru je rychlý zápal, dobrá možnost čištění hlavně a prostoru komory a příznivé rozdělení váhových poměrů.

Béringer

Pařížský puškař B. Béringer (uváděn často nesprávně fonetickou transkripcí jako Berenger) zkonstruoval a v roce 1824 si dal patentovat zámek, opatřený nabíjecím blokem, otáčivým pomocí páky pod hlavní buď kolmo, nebo do stran. Patří k prvním přechodným typům mezi předovkami a zadovkami. Tyto zbraně byly výrobně velmi náročné a jsou pak postupně vytlačeny lehkými loveckými ručnicemi na zápalky bez prachové náplně, vynalezené v roce 1845 B. Flobertem.

Flobert

Nicolas Flobert (1819 - 1894), pařížský puškař. Zkonstruoval kovový náboj s okrajovým zapalováním a kolem roku 1855 tzv. salonní (zahradní) kulovničku. Je nutno rozeznávat brokové zbraně tohoto systému (s hladkou hlavní) a kulovničky (hlaveň s drážkami). Ráž se postupně ustálila na 6 a 9 mm. Účinek těchto malých zbraní byl spolehlivý nejvýš do vzdálenosti 30 kroků. Názvem "Flobertka" jsou později označovány malé palné zbraně konstruované pro Flobertův náboj, ale s různým druhem závěru.

Charlin

Puškař ve zbrojovce v St. Etienne (Francie). Zkonstruoval závěr pro loveckou dvouhlavňovou pušku. Zcela obvyklý systém otevírání hlavní a pevné uložení závěru nahradil způsobem opačným: závěr je odsuvný vzad a hlavně jsou při nabíjení pevné. Jeho konstrukce je obdobou systému továrníka Darneho, který v roce 1894 sestrojil dvojku s pevnými hlavními, na které přiléhá posuvný blokový závěr otevírající se zvednutím páky uprostřed bloku. V tomto bloku jsou též závěrky. U soustavy Charlinovy jsou závěrky v pouzdru závěru.

Churchill

Zvláštní konstrukce napnutí zámků u loveckých zbraní. Při otevření hlavní běžných bezkohoutových pušek (hamerlesek) je již automaticky napnuta pružina úderníků. Po lovu je nutno nosit zbraň otevřenou. Tím se pružiny unavují. U systému Churchill se však pružiny napínají až při úplném zpětném dovození hlavní. U nás tyto zbraně pocházejí vesměs z dílny puškaře Holečka z Hradce Králové.

Lancaster

Charles Lancaster (1820 - 1878), anglický zbrojní technik a továrník. Zlepšil loveckou zadovku pařížského puškaře C. Lefaucheuze tím, že umístil roznětku do středu dna nábojnice a tomu odpovídajícím způsobem změnil konstrukci kohoutků.

Lefauchaux

Casimir Lefauchaux (1802 - 1852), pařížský puškař, vynálezce první lovecké pušky se sklopnými hlavními, která je nabíjena od zadu nábojem s vlastním těsněním. Tento náboj je typický kolfčkem, vyčnívajícím z mosazného dýnka. Hlavně zbraní tohoto systému mají vzadu výřez, do kterého při nabíjení zapadne kolfček nábojnice. Tomu ovšem odpovídá i konstrukce kohoutků, jejichž bicí část je plochá. Závěr systému Lefauchaux má dlouhou páku, umístěnou pod předpažbím.

Mannlicher

Ferdinand Mannlicher (1848 - 1904). Zabýval se od roku 1880 konstruováním vojenských opakovacích se zásobovacím zařízením ve středu pažby. V roce 1886 je jeho puška zavedena v rakousko-uherské armádě. Jedna z nejlepších loveckých kulovnic (Mannlicher-Schönauser) používá Mannlicherova patentu z roku 1900. Tato kulovnice je svou stavbou podobná v Řecku zavedené vojenské pušce vz. 1903. Náboje jsou do ní vkládány pomocí pásky (celkem 5 ks), ale oproti jiným konstrukcím jsou zde uloženy v bubnovém zásobníku, otáčivém kolem středové osy. Některé lovecké kulovnice užívají však Mannlicherova přímotažného závěru a uložení nábojů ve schránkovém zásobníku, vyčnívajícím z pažby dole. Tvarově stejná (ovšem se zcela jinou pažbou) byla rakousko-uh. armádní opakovací Mannlicher vz. 1895.

Martini

Se jménem švýcarského konstruktéra Friedricha von Martini se nejčastěji setkáváme při popisu sportovních pušek, určených ke střelbě do pevných terčů. Vojenská puška vz. 1871, systém Martini-Henry byla zavedena v anglické, turecké a italské armádě. Jejich závěr konstruoval Martini, hlavěň Henry. Martiniovým závěrem byla vybavena většina terčovnic, především německých. Jedná se zde o kývavý blokový závěr klouzavý.

Mauser

Petr Paul Mauser (1838 - 1914). Založil v roce 1873 se svým bratrem Vilémem továrnu na zbraně v Oberndorfu. Jeho konstrukce vojenských, ale i loveckých zbraní se stala nejrozšířenější na světě - jeho systém použily armády 28 států. Puška Mauser vz. 1893 je první opakovačkou s pevným dvouřadovým zásobníkem ve středu pažby. Nejslavnější Mauserovou konstrukcí je vz. 1898, vyráběný od roku 1908 i pro lovecké účely. Český vynálezce Rudolf Jelen (narozen r. 1876 v Bolehošti, okr. Nové Město n. M.) provedl několik úprav vzoru 1898 (mřídla, závěrová klika atd.), který pak byl zaveden v československé armádě jako vz. 1924.

Roux

Lůžkových závěrů, nejpoužívanějších v lovectví, bylo postupně vyvinuto mnoho druhů. Dělíme je podle tří základních hledisek (počet háků, počet uzamykacích prvků a umístění páky pro ovládnutí uzamykacího mechanismu). Roux umístil uzamykací páku ke spoušlovému obloučku. Tato páka byla nejprve velmi krátká, uložena pod obloučkem. Pozdější Rouxova konstrukce užívá páčky obepínající oblouček. Rouxův závěr patří do skupiny závěrů s jedním hákem (závěr jednoduchý).

Werder

Johan Werder (1808 - 1885), mnohostranný vynálezce, sestrojil zadovku zavedenou v roce 1869 v bavorské armádě.

Werndl

Josef Werndl (1831 - 1889). Pocházel ze staré puškařské rodiny. V Americe se seznámil se sériovou výrobou zbraní u Remingtona a Colta. Od roku 1853 vede ve Štýru rodinný puškařský podnik, ve kterém pracoval i Karel Holub, rodák ze Stradonic. Holub zkonstruoval zadovku s blokovým otáčivým závěrem klouzavým, která byla zavedena v roce 1867 do rakousko-uherské armády. Zuzitkovací právo však získal továrník Werndl.

2. Názvosloví

Brokovnice a kulovnice

Pojem brokovnice se vesměs kryje s obdobně (dříve) užívaným názvem ručnice. Je to palná zbraň, jejíž hlaveň (hlavně) mají hladký vývrt a střelivem je jemně nasekané olovo později olovňené broky. Název brokovnice je užíván spíše až po vynálezu C. Léfaucheux, modernisovaném Angličanem Lancasterem. Zbraně obou konstruktérů jsou opatřeny venkovními kohoutky. Později je jejich systém modernizován umístěním kohoutů do lůžka hlavně - vznikají tak hamerlesky (angl. hammerless = bez kohoutů).

Kulovnice mají hlavně opatřeny drážkováním, užívají se též pro jiný druh lovu (ku př. na zvěř vysokou, kdežto brokovnice na zvěř pernatou). Lovecké kulovnice jsou většinou založeny na principu německého konstruktéra Paula Mausera.

Terčovnice

Palné zbraně, určené pouze pro sportovní střelbu do terčů. Byly velmi těžké a jemně vypracované. Jejich mřídla byla posuvná pomocí šroubů, pravidelně též doplněna tzv. dioptry. Pažba byla přizpůsobena těžké hlavni: měla velkou lícnicí a těžkou botku s hákem. Dnes se užívá lehčích konstrukcí pro náboje ráže 22.

Vzduchovka a větrovka

Patří do skupiny plynových zbraní. K vymetení střely z hlavně se u nich používá prudkého nárazu stlačeného vzduchu či plynu. Vzduch může být stlačen předem v tlakové komoře zbraně, nebo je stlačen pístem až v okamžiku výstřelu. V prvním případě jde o větrovky, zbraně druhé skupiny nazýváme vzduchovkami.

Větrovky byly vyráběny již v 1. polovině 16. století, vrcholné období jejich vývoje však přichází mnohem později. Ze druhé poloviny 18. století a začátku 19. století známe především ty konstrukce, které jako zásobník vzduchu používají buď měděné koule umístěné v místě zámku, nebo typy častěji se vyskytující - se zásobníkem v hlavišti pažby. Přesněji řečeno, místo dřevěné pažby je na hlaveň a mechanismus našroubována ocelová kuželovitá nádoba, do které se vzduch napumpoval hustilkou. Tento typ zbraně, zdokonalený Girardonim, byl dokonce zaveden i v rakouské armádě.

Nápadnou shodu vnějšího tvaru s loveckými puškami druhé poloviny 18. století vykazují větrovky dalšího konstrukčního typu. U těchto zbraní je v mohutném hlavišti pažby uložen měch, obsluhovaný klíčem pomocí čtyřhranné osy, vyčnívající z botky či plochy hlaviště. Při natažení mechanismu stlačí rozevírající se měch ocelová pera, působící po stisknutí spouště zpětně - stlačí měch a komprimovaný vzduch je hnán do hlavně.

Systémy hlavní

Většina loveckých palných zbraní má své názvosloví závislé na počtu hlavní, na jejich uspořádání v hlavňovém svazku a na provedení vývrtu. Názvosloví je přesně stanoveno čs. státní normou ČSN 39 5002. Základní typy jsou: Jednuška: 1 broková hlaveň.

Dvojka: 2 brokové hlavně vedle sebe.

Broková kozlice: 2 brokové hlavně nad sebou.

Dvoják: 2 kulové hlavně vedle sebe.

Obojetnice: 1 broková a 1 kulová hlaveň vedle sebe.

Kozlice: 1 broková hlaveň nahore, dole 1 kulová hlaveň.

Troják: 2 brokové hlavně vedle sebe, pod nimi uprostřed kulová.

Trojáček: 2 brokové hlavně vedle sebe, pod nimi malorážková.

Trojče: 1 broková hlaveň nahoře, dole kulová a malorážná umístěná bočně

Čtyřče: 2 brokové hlavně vedle sebe, nahoře uprostřed kulová malo rážná, dole kulová hlaveň.

Pojem ráže

Ráž zbraně určené pro střelbu kulí je dána průměrem vývrtnu mezi 2 protilehlými poli (vývrt sestává z rýh a polí). Udáváme ji v milimetrech nebo setinách angl. palce. (Ku př. údaj .22 značí 22/100 palce, tedy 5,6 mm.) Navíc zde přistupuje i údaj o délce nábojové komory v milimetrech. (Ku př. 8x60 značí, že zbraň má ráži 8 mm s délkou nábojnice 60 mm.)

U brokových hlavních ráže je číslem, udávajícím počet stejně velkých koulí, odlišných z jedné anglické libra olova (0,45 kg), které projde suvně vývrtem. Čím tedy je ráže číselně větší, tím menší je průměr hlavně (je odlišeno více kuliček - ovšem o menším průměru). Běžně užívané ráže brokovnice jsou 16 (16,8 mm) a 20 (15,6 mm).

Pojem zámku

O základních typech zámek byla již zmínka na začátku této kapitoly, kde je popsána historie vývoje palné zbraně. Zde ještě je nutno dodat něco k vývoji zámek loveckých zbraní. Zámek dnešních loveckých pušek se sklápěcími hlavními se vyvinul postupně z francouzského křesadlového zámku a jeho bicí mechanismus dlouho užíval vnějších kohoutů, natahovaných ručně před výstřelem. V roce 1862 vynalezl anglický puškař Needham tzv. samonapínací zámky a tak se objevují i první bezkohoutové ručnice. Natažení bicího mechanismu je zde obstaráno pohybem hlavní při otvírání či zavírání. Zámky těchto "hamerlesek" rozdělujeme do tří skupin:

a/ zámky ve vybraní lůžka (Anson a Deeley).

b/ zámky s mechanismem na zámkové desce (nejlepší jsou zde Holland-Holland).

c/ zámky upevněné ve spoušťové desce (u kozlic a trojáků).

Pojem závěru

Hlavně předovek byly vzadu uzavřeny tzv. dnovým šroubem. U moderních zadovek, tedy zbraní nabíjených ze zadu, slouží k tomuto účelu pohyblivý závěr. V průběhu vývoje vojenských i loveckých zbraní bylo zkonstruováno několik typů závěrů, z nichž nejdůležitějšími jsou: záklopkový, blokový, válcový a lůžkový. U brokových loveckých zbraní se ovšem nejčastěji setkáváme se závěrem lůžkovým, doprovázejícím pohyblivou hlaveň. Jeho nejdůležitější částí je lůžko hlavní (baskule) a čep, na kterém jsou zavěšeny hlavně. V zadní části lůžka je umístěn spouštěcí, bicí a uzamykací

mechanismus. Lůžkové závěry (jak již bylo řečeno u hesla Roux) dělíme na tři skupiny, podle a) počtu háků, b) počtu uzamykacích prvků, c) umístění páky ovládající uzamykání. Hlavními typy závěrů jsou u loveckých zbraní systémy Lefauchaux, Roux, Aydt, Martini a konstrukce s tzv. temenní pákou (top lever), systém Scott - dnes nejběžnější.

V. SEZNAM ZÁKLADNÍCH TITULŮ KNIH A ČASOPISŮ, ZABÝVAJÍCÍCH SE NAŠIMI PUŠKAŘSKÝMI DÍLNAMI.

W.Boheim, Handbuch der Waffenkunde (Leipzig, 1890)

J.Dolejší, Za tajemstvím původu starých zbraní (Střel. revue 1970)

A.Engelhard, The Story of European Proof Marks (The Gun Digest, Chicago, 1953)

H.Schedelmann, Die Wiener Büchsenmacher und Büchschäftler (Berlin, 1944)

J.Stockel, Handskydevaabens Bedømmelse (Copenhagen, 1938-43) - nové vydání, doplněné E.Heerem, Der neue Stockel.

Střelecká revue (Praha, 1970 - 1985).

Řadu údajů - odkazů na literaturu ve k našim puškařským dílnám je možno čerpat z poznámek k jednotlivým kapitolám v díle L.Letošnickové (viz literatura).

VI. LITERATURA A PRAMENY

1. Literatura:

W.Boheim, Handbuch der Waffenkunde (Leipzig, 1890)

H.Benedikt, Franz Anton Graf von Sporck (Wien, 1923)

E.Heer, Der neue Stockel (Schwäb. Hall, 1978)

L.Letošnicková, Lovecké zbraně v Čechách (Praha, 1980)

J.Lugs, Ruční palné zbraně (Praha, 1956)

M.Michálek, Články k historii českých puškařů (Střelecká revue, ročníky 1970 - 1985)

Rakovský, Krátké vyprávění o životě Jeho Excelence pana Františka Ant. hraběte ze Sporcků, sepsané jeho pátým Ferdinandem Rakovským v Kuksu 1.9.1778 (Praha, 1938) Střelecká revue, ročníky 1975 - 1983 (Praha, Naše vojsko)

M.Šáda, Československé ruční palné zbraně (Praha, 1971)

2. Prameny:

Archívy: Okresní archív Pardubice, Státní oblastní archív Zámorsk, Okresní archív Trutnov, Okresní archív Hradec Králové. Podrobné údaje archívních materiálů jsou vždy citovány u jednotlivých výrobců.

Ostböhmens Büchsenmacherwerkstätten

(Zusammenfassung)

Obzwar die Produktion von Jagdfeuerwaffen in Böhmen auf eine tiefe und lange Tradition zurückblickt, interessiert sich unsere Fachliteratur für die Erfolge dieser Produktion erst am Ende des 19. Jahrhunderts, also mit merklicher Verspätung, dazu noch nicht in einem Umfang, welchen dieser Abschnitt der Gewerbeproduktion verdienen würde. Leider dauert dieser Zustand bis zum heutigen Tage. Von den einzelnen in diesen Bereich fallenden Arbeiten ist von grösstem Wert PhDr. Letošňková's Buch "Jagdgewehre in Böhmen" (Prag 1980), welches ein Orientierungsbild über Herstellung und Benützung von Jagdfeuerwaffen auf böhmischem Territorium in der Zeitspanne vom 16. Jahrhundert bis ungefähr bis zum Jahre 1900 beinhaltet.

Ein unumstrittens Verdienst für die Belebung des Interesses für diesen Abschnitt unserer Kulturgeschichte hat B. Brandejs, Waffenkonstrukteur, Unternehmer, aber auch Herausgeber technischer Literatur. Er beschäftigt sich aber nur mit einer Zeitspanne des 19. Jahrhunderts. Informationen über die Geschichte des Büchsenmachergewerbes im voran gehendem Zeitabschnitt findet man im literarischen Werk des Kulturhistorikers Z. Winter.

Im gewissen Sinne als Nachfolger Brandejs kann durch seine ausgezeichnete Arbeit über die Geschichte von Handfeuerwaffen J. Lugs angesehen werden. Nach ihm kommt, wie schon gesagt, L. Letošňková und durch kürzere Studien M. Michálek. Die vorliegende Arbeit setzt sich zum Ziel, den Leser, wenn auch nur in Grundzügen, nicht nur mit der Geschichte der Büchsenmacherfamilien von Ostböhmen, sondern auch mit der Produktion ihrer Werkstätten, insbesondere im 19. Jahrhundert, bekannt zu machen.

Als Grundlage für diese Aufstellung dienten sowohl Archivfunde des betreffenden Gebietes, sondern auch die in Museen und Schlosssammlungen gesammelten Waffen. Es ergibt sich von selbst, dass diese Übersicht weder vollständig noch präzise sein kann. Nicht immer waren die Sammlungen gut zugänglich, beim Archivmaterial fehlte es manchmal an nötiger Sortierung.

Den Hauptteil dieser Arbeit bildet das Verzeichniss vorgefundener Werkstätten, mit gleichzeitiger Angabe sowohl von Familiendaten einzelner Büchsenmacher, als auch von ihrer Produktion. Durch Zufall wurde diese Region zur Wirkungsstätte namhafter Meister, deren Bedeuteng sogar die Landesgrenzen überstieg. Manche von ihnen waren Lieferanten bedeutender Adelsfamilien, so z.B. L. Blumel, der Erfinder des Jagdgewehres mit Kipplauf und Baskülverschluss mit französischem Batterieschluss, der für den Grafen Spork in Kukul arbeitete, oder J. Michael in demselben Orte und derselben Zeitspanne.

In bedeutenden europäischen Sammlungen findet man Waffen des Büchsenmachers Ludwig aus Hoheneibe. Weiters kann auch die Familie Morávek oder Wangler erwähnt werden.

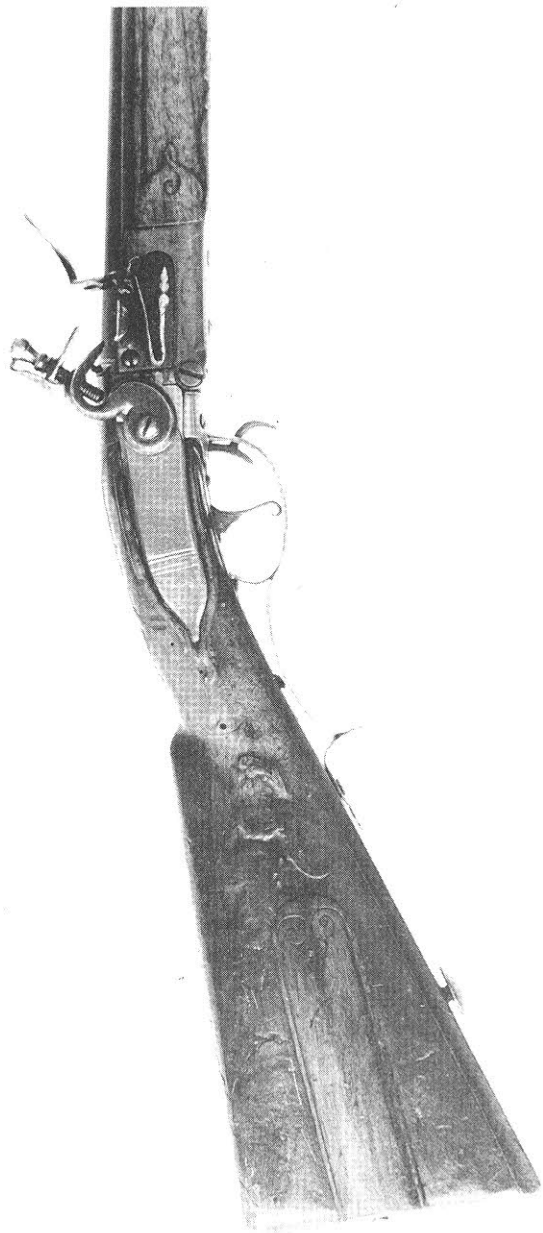
Ein ganz selbständiges Kapitel verdient auch das für die fürstliche Familie Colloredo- Mansfeld in Opočno tätiges Geschlecht der Procházka, als auch für die Auerspergs arbeitende Mitglieder der Familie Paczelt.

Durch Qualität und Schönheit der Ausschmückung waren andere ostböhmische Meister in ganz Böhmen bekannt (Brandejs, Cakl, Tomiška, Vích und andere). Aus jüngster Zeit ist der ausgezeichnete Konstrukteur von Verschlussmechanismen, J. Holeček aus Königgrätz, zu nennen.

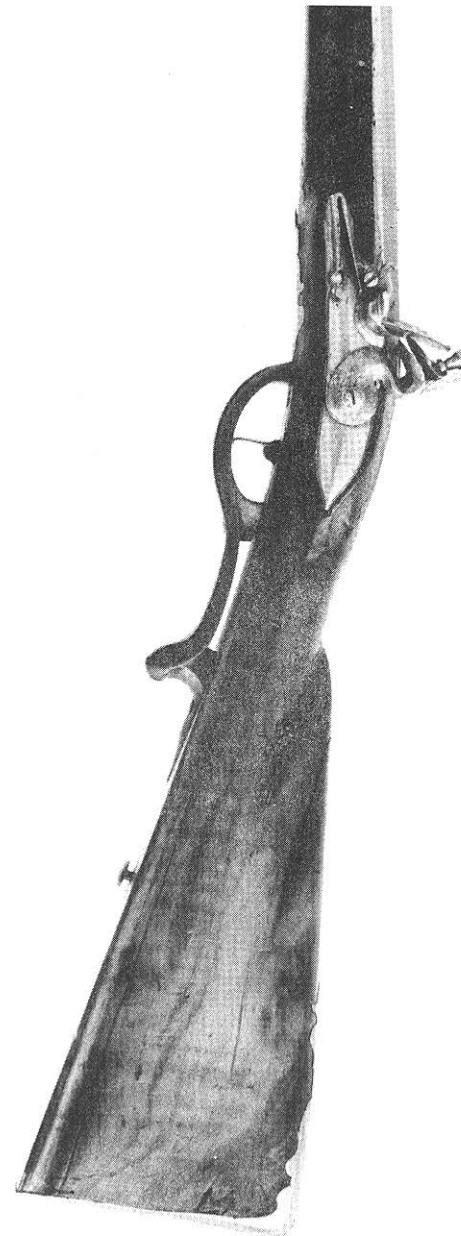
Ein weiteres Kapitel macht den Leser mit Elementarsystemen von Jagdfeuerwaffen und mit der Fachterminologie bekannt.

Am Schluss sind auch Namen bedeutender europäischer Erfinder angeführt, deren Systeme von genannten böhmischen Meistern benutzt wurden.

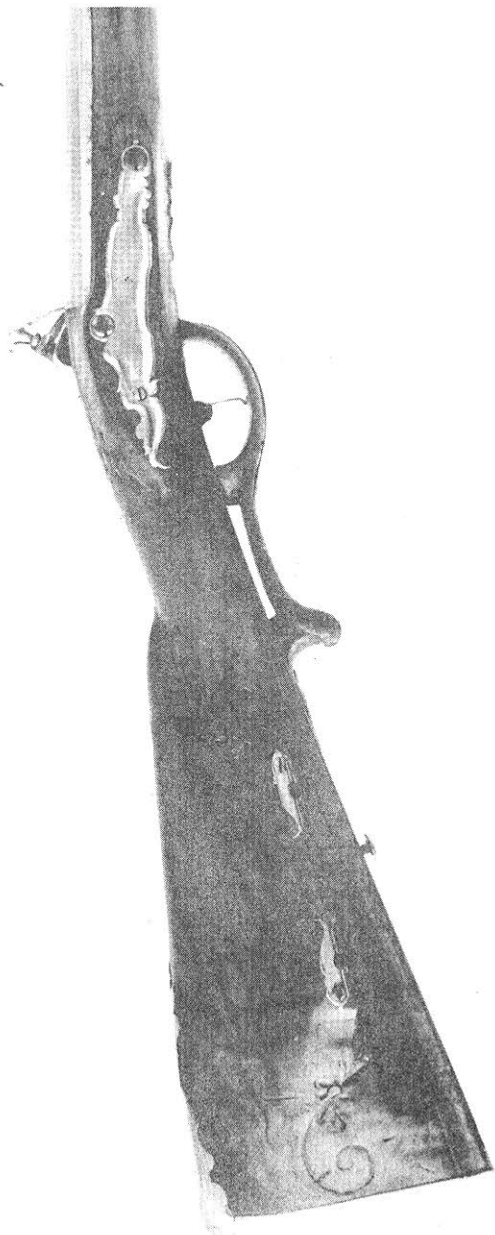
obr.1: Kulovnice s lůžkovým uzávěrem a francouzským křesadlovým zámek, kolem roku 1730 (Museum Pardubice, i.č. 1114)

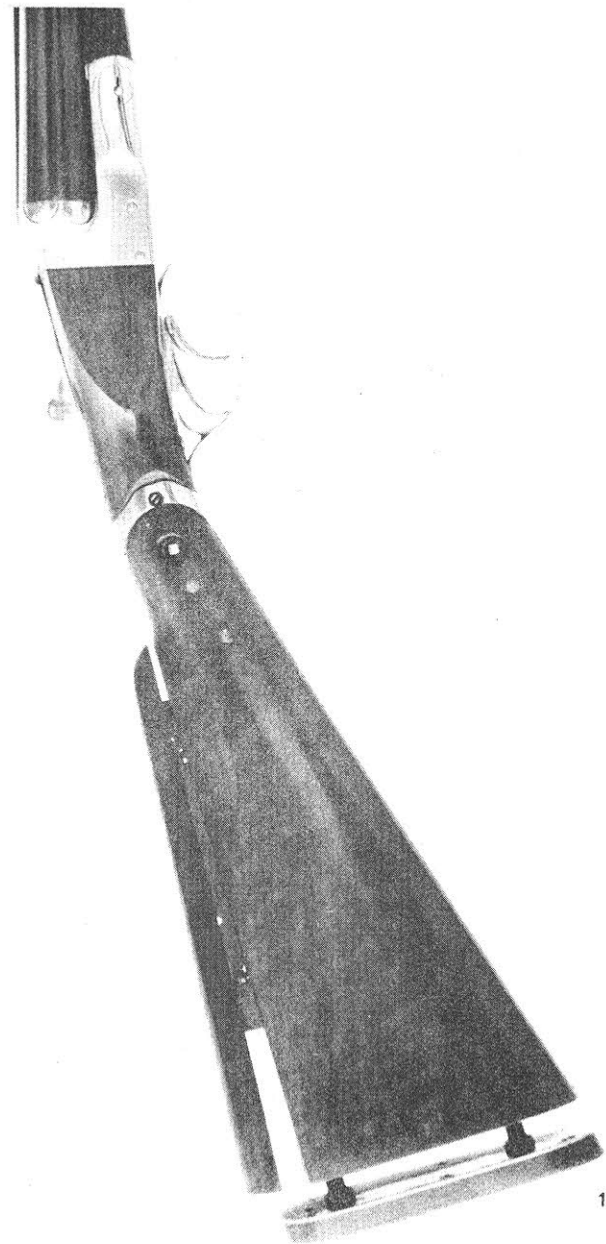
obr.2: Lovecká puška s francouzským křesadlovým zámek, umístěným na levé straně pažby, ráž 14 mm, značená CZERMAK, druhá polovina 18.století (Museum Pardubice, i.č. 1080, pohled zleva)

obr.3: Lovecká puška s francouzským křesadlovým zámkem, umístěným na levé straně pažby, ráž 14 mm, značená CZERMAK, druhá polovina 18.století (Museum Pardubice, i.č. 1080, pohled zprava)

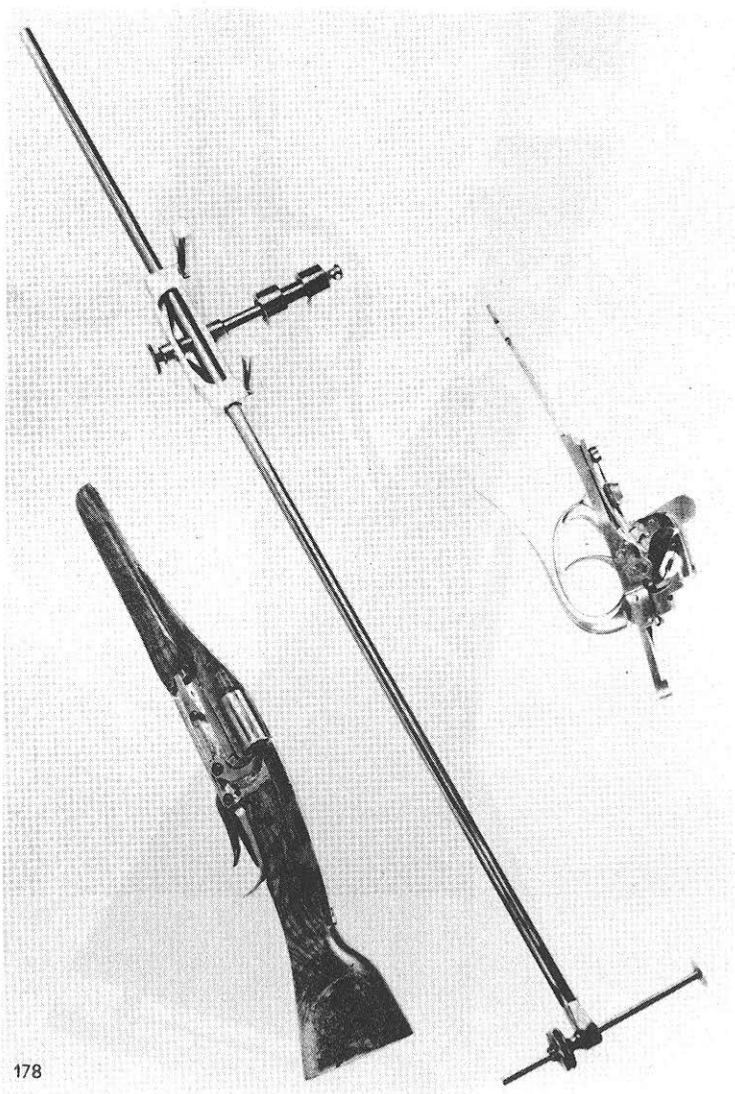

obr.4: Puška s nastavitelnými částmi pažby. K výrobě pažeb podle přání zákazníka. Výrobek Jindřicha Holečka z Hradce Králové, kolem roku 1930 (Museum Pardubice, i.č. 1399)

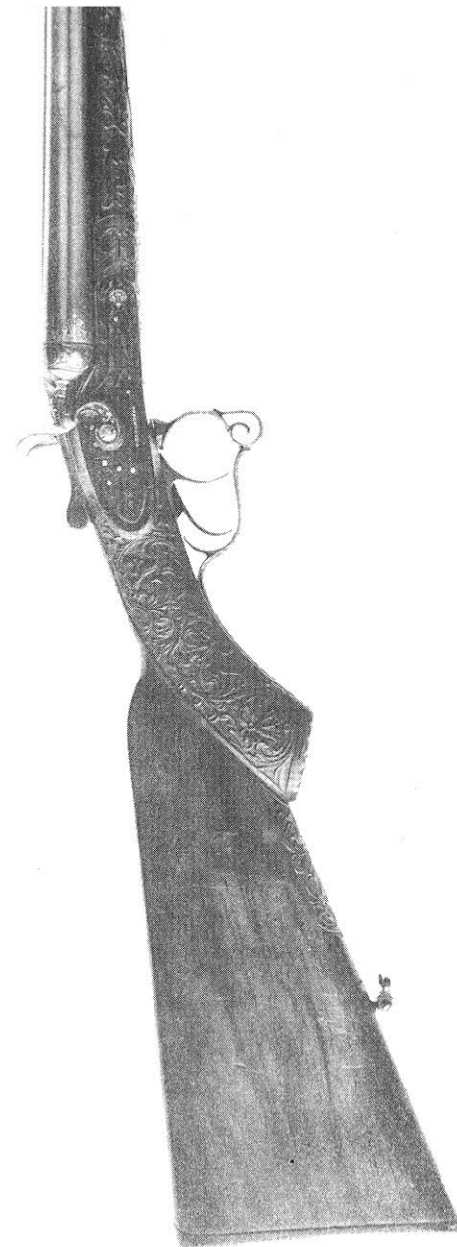

obr.5:

- a) Průřez zámku velkorážní kulovnice (dvoják, spodní napínací a závěrová páka). Výrobek J.Holečka (Museum Pardubice, i.č. 1382)
b) Průřez zámku "patent Holeček" (celý zámek sestává pouze ze tří částí). Výrobek J.Holečka (Museum Pardubice, i.č. 1381)
c) Posuvné tyčové měřítko k pušce i.č. 1382

obr.6: Lovecká puška dvouhlavňová, systém lancaster, ráž 24 (15 mm), značená V.MAREL V LITOMYŠLI, kolem roku 1900. V.Marel působil též v Pardubicích (Museum Pardubice, i.č.1526)

obr.7: Lovecká puška dvouhlavňová, systém hamerles, ráž 16 (17 mm), značená SKÁCEL PARDUBICE (Museum Pardubice, i.č. 1456)

